

Tomaž Lazar

Grofje Celjski

Zgodovina bojevite rodbine

Tomaž Lazar

GROFJE CELJSKI ♦ ZGODOVINA BOJEVITE RODBINE

Recenzenti: Jaka Banfi, Matjaž Bizjak, Miha Kosi, Jernej Kotar, Jure Volčjak

Jezikovni pregled: Branka Lazar

Oblikovanje in prelom: Polonca Strman

Izdajatelj:

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

Zanj: Mija Oter Gorenčič

Narodni muzej Slovenije

Zanj: Mateja Kos Zabel

Založnika:

Založba ZRC

Zanj: Oto Luthar

Narodni muzej Slovenije

Zanj: Mateja Kos Zabel

Naklada: 400 izvodov

Tiskarna: Schwarz Print, d. o. o.

Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja

Ljubljana 2026

DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610510833>

Fotografija na ovitku: Stari grad nad Celjem | © Pokrajinski muzej Celje,
foto: Bojan Plevčak

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega projekta *Umetnostna dediščina grofov Celjskih* (J6-4622) in raziskovalnih programov *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč* (Raziskave materialne kulture na Slovenskem) (P6-0282) ter *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061), ki jih iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

ZRC SAZU

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

Prva e-izdaja je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND, ki ob navajanju in priznavanju avtorstva dopušča reproduciranje in distribuiranje, ne dovoljuje pa dajanja v najem, priobčevanja v javnosti za komercialni namen in nobene predelave. Licenca Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND ne velja za (slikovno) gradivo, ki je vključeno v besedilo in je posebej označeno z znakom ©. Za kakršno koli nadaljnjo rabo tako označenega slikovnega gradiva je treba pridobiti dovoljenje od imetnika avtorskih pravic, navedenega ob znaku ©.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929.52Celjski(091)

94(497.4)"12/14":929.52Celjski

LAZAR, Tomaž, 1982-

Grofje Celjski : zgodovina bojvite rodbine / Tomaž Lazar. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana :

Založba ZRC : Narodni muzej Slovenije, 2026. - (Opera Instituti Artis Historiae)

ISBN 978-961-05-1082-6 (Založba ZRC)

COBISS.SI-ID 272640003

13 | PREGOVOR

29 | **V svetu bojevnikov
in drznih dinastov**

Vzpon Žovneških	34
Generacija najemnikov – Ulrik I. in Herman I.	43
Pohod Albrehta III. v Prusijo	53

59 | **Bitka pri Nikopolju leta 1396
in preusmeritev na Ogrsko**

Celjski pod zaščito Sigismunda Luksemburškega	66
Banstvo v Slavoniji	72
Afera z Veroniko Deseniško	76
Upad Hermanovega vpliva v Slavoniji in vzpon Talovcev	82

87 | **Ozemeljski spori in
fajde v času Hermana II.**

Spopad z bambersko škofijo in obleganje Beljaka	92
---	----

99 | **Koncil v Konstanci
in začetek husitskih vojn**

Začetek celjsko-habsburškega preloma	107
Novi obraz Celjskih – Ulrik II.	114

119 | **»Celjsko-habsburška fajda«**

Predzgodovina velikega spopada: Kostanjevica	127
Spori o sodnih pristojnostih	131

137 | **Vojna s krško škofijo
in Friderikom V.**

Napad na Žusem	140
Bitka pri Mirni	142
Požig gradu Kostanjevica in boji v Slavoniji	149
Deželnoknežja obramba Kranjske	154
Napad na Vitanje	157
Vojna za gradove	163

179 | **Med iskanjem diplomatske
rešitve in hibridno vojno**

Čakanje na razsodbo kralja Albrehta II.	185
---	-----

189 | **Nasledstveni spor
na Ogrskem leta 1440**

Ulrik II. Celjski proti Vladislavu Jagielonskemu	194
Protinapad Friderika II. Celjskega	199
Zavzetje zagrebskega Gradca in gradu Greben	204

211	Odločilni obračun s Friderikom Habsburškim	
	Zavezništvo z vojvodo Albrehtom VI.	217
	Obrambna strategija kralja Friderika	220
	Boj za Kranjsko	227
	Severna fronta	236
	Obrambne priprave krške škofije	243
	Uničenje celjskih gradov	246
	Konec vojne	254

261	Nova preusmeritev na jugovzhod	
	Osmanska ekspanzija na Balkan v prvi polovici 15. stoletja	265
	Prezem banske oblasti leta 1445 in spopad s Talovci	269
	Vdor Ivana Hunjadija na celjske posesti spomladi 1446	277
	Ogrska ofenziva v Avstrijo jeseni 1446	288
	Poravnava z Ivanom Hunjadijem	292

297	Avstrijski upor proti Frideriku III.	
	Pohod proti Pankraciju iz Holíča	300
	Vstaja avstrijskih stanov	305

317	Ulrik II. Celjski na Ogrskem	
	Osvajanje Hrvaške in Dalmacije	323
	Povratak na Ladislavov dvor	328
	Utrditev oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo	331

337	Križarski pohod leta 1456	
	Bitka za Beograd	343
	Ulrikova pot v Srbijo	349
	Odmevi atentata	358

363	Vojna za celjsko dediščino	
	Cesarjeva poravnava s Katarino Celjsko in Janom Vitovcem	374
	Spopad z Goriškimi	379
	Mir v Požarnici	383

387	Epilog	
	Preskrba z orožjem	389
	Vojskovanje kot orodje rodbinske politike	401
	Grofje Celjski kot vojaška sila	414

427	VIRI IN LITERATURA
442	IMENSKO IN KRAJEVNO KAZALO

Predgovor

Pred približno šeststo leti je na Slovenskem živela plemiška družina, ki se je v vsega treh rodovih od pridobitve grofovskega naziva prebila v srednjeevropsko elito. Celjski niso bili edina rodbina v našem prostoru, ki se ji je posrečilo tako skokovito napredovanje. Že precej pred njimi so primerljiv, v nekaterih pogledih celo imenitnejši vzpon doživeli grofje Goriški, ki so se pod Majnhardom IV. (II., 1239–1295) polastili naziva koroških vojvod in generacijo pozneje vsaj za kratek čas celo nič manj kot češkega prestola. Do leta 1365 jim je uspelo doseči cilj, ki se je Celjanom izmuznil še na vrhuncu moči – povzdig rodbinskih posesti v pokneženo grofijo Goriško, čeprav jih je poznejši razvoj dogodkov ponovno potisnil nazaj proti sorazmernemu političnemu obrobju in nazadnje izumrtju leta 1500. Pozneje, že po prelomu v novi vek, so si bleščeč sloves utrdili plodoviti, izjemno dolgoživi Turjaški, znameniti vojskovodje, državni knezi, industrialci in visoki politiki, med njimi kar dva ministrska predsednika. A tudi ob boku tako prestižnih tekmecev so grofje Celjski v slovenskem kolektivnem spominu zasedli najvidnejše mesto. Verjetno upravičeno, saj so v razmeroma kratkem času, ki jim ga je odmerila usoda, vendarle bolj dramatično kot kateri koli drugi domači plemiški rod preoblikovali tok evropske zgodovine.

Dokler njihovega razcveta ni pretrgal krvavi obračun v Beogradu, so plemeniti Celjani utelešali sanje mnogih evropskih plemiških rodbin, od katerih se je komaj neznatni peščici posrečilo v tako kratkem času preskočiti iz ozkih lokalnih okvirov v vrh mednarodne politike. Ta preboj še zdaleč ni bil preprost. Zahteval je visoko ceno – diplomatsko spretnost,

V svetu bojevnikov in drznih dinastov

◆
1. Realistična upodobitev
viteške oborožitve iz
12. stoletja v kripti
oglejske bazilike
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Čas, v katerem so se gospodje Žovneški povzpeli do grofov Celjskih in se nazadnje potegovali še za položaj državnih knezov Svetega rimskega cesarstva, sodi v nemirnejša obdobja evropske zgodovine. Stara celina je v poznem srednjem veku preživljala naporno preobrazbo. Fevdalni red se je umikal novi podobi zahodnega sveta, ki jo je zaznamoval vzpon mest, trgovine in obrti na krilih nezadržnega gospodarskega in tehnološkega napredka. Razcvet umetnosti, kulture in duhovnega ustvarjanja je odpiral nova obzorja, a hkrati načenjal občutljiva vprašanja o vlogi Cerkve ter krhal enotnost krščanske skupnosti. Medtem ko so si najprodornejši vladarji prizadevali obrzdati moč visokega plemstva, združiti razdrobljena ozemlja svojih držav v vse bolj centralizirane monarhije in tlakovati pot kolonialnim osvajanjem, se je v Mali Aziji pojavila nova, zelo nevarna sila – Osmansko cesarstvo, odločeno razširiti svojo oblast do osrčja Evrope. Posebej vidne spremembe je bilo opaziti v vojskovanju, saj je izročilo viteštva postopno izpodrinil nov, še brutalnejši način bojevanja, v katerem so prevladali poklicni najemniki, opremljeni z oklepi iz jeklene pločevine, ognjenim orožjem in drugimi najnovejšimi dosežki oborožitvene tehnologije.

V tej zapleteni stvarnosti je bilo slovensko ozemlje na videz neznatno, a strateško pomemben obmejni branik na jugovzhodu Svetega rimskega cesarstva. Čeprav se po gostoti poselitve in gospodarski razvitosti ni moglo primerjati z najbolj cvetočimi predeli Evrope, je zaradi lege na vzhodnem

robu Alp pomenilo ključno prometno križišče med nemškimi deželami, Ogrsko, Balkanom in severno Italijo. Zaradi izrazito prehodnega geografskega položaja je bilo po eni strani zelo izpostavljeno političnim apetitom dinastov s severa in vzhoda, ki so si tod želeli izboriti dostop do Jadranskega morja in Apeninskega polotoka. Toda po drugi strani so prav te danoosti ponujale svojevrstno prednost najdrznejšim domačim velikašem, ki so želeli svoj vpliv razširiti nad sosesčino – denimo grofom Goriškim in še posebej Celjskim.

Težaven preskok v čas, ki ga obravnavamo v pričujoči monografiji, je uvedlo dolgotrajno medvladje po smrti staufovskega cesarja Friderika II. leta 1250. Z njegovim odhodom je Sveto rimsko cesarstvo vstopilo v celotno človeško generacijo trajajočo dobo negotovosti. V srednji Evropi jo je češki kralj Otokar II. Přemysl izkoristil za širjenje oblasti proti jugozahodu, vse do jadranske obale in mostišč za prodor v Italijo. Od začetka petdesetih let 13. stoletja, ko je zavladal v Avstriji in na Češkem, si je zagotovil nadzor nad Štajersko (1261), Kranjsko in Koroško (1269), nazadnje še Furlanijo (1272). S temi koraki si je Otokar podredil večino slovenskega etničnega prostora, a si je s pretiranimi oblastnimi ambicijami odtujil podporo lokalnega plemstva in navsezadnje izgubil tekmo za krono Svetega rimskega cesarstva. Volilni knezi so namreč leta 1273 za nemškega kralja raje izbrali Rudolfa Habsburškega, na prvi pogled veliko manj mogočnega, predvsem pa manj avtoritativnega

◆
2. Freska sv. Jurija v Trnovcu
nad Sevnico, ok. 1300
| FOTO: TOMAŽ LAUKO

kandidata.¹⁶ Razočarani Otokar se z usodnim porazom ni nikoli sprijaznil, zato je postal oboroženi obračun s habsburškim vladarjem zgolj vprašanje časa. Namesto oblastnega češkega kralja se je plemstvo iz slovenskih dežel v veliki večini raje opredelilo za habsburško stran in poleti 1278 podprlo Rudolfa v odločilnem spopadu pri Dürnkrutu. V sodobnem zgodovinopisju bitka na Moravskem polju velja za zadnji veliki spopad klasične viteške dobe v Podonavju.¹⁷ A še bolj kot zaradi vojaških razsežnosti je ta dogodek vplival na tok zgodovine v političnem pogledu, saj je dinastijo Habsburžanov ustoličil kot vodilno silo v vzhodnoalpskih deželah.

V naslednjih desetletjih so se notranjepolitična nesoglasja v tem prostoru še večkrat zaostila v večje spopade, posebej intenzivno med vojno za češko nasledstvo, v kateri se je koroški vojvoda Henrik iz rodbine Tirolsko-Goriških pomeril s Habsburžani.¹⁸ Militarizirano obmejno okolje vzhodnoalpskih dežel je postopoma postalo precej bogat vir poklicnih bojnikov, ki so svoje znanje uspešno prelili v denar. Razcvet finančnega poslovanja je namreč premožnim dinastom omogočil, da svoje vazale za večje, zahtevnejše bojne operacije tudi zunaj domače dežele nagradijo s plačilom v gotovini oziroma jih celo nadomestijo z zaposlovanjem najemni-

kov, pogosto tujcev, s katerimi jih sicer niso povezovala vazalna razmerja. Številni plemiči iz slovenskega prostora, ob njih pa tudi poklicni vojaki nižjega rodu, so tako našli zaposlitev pri domačih naročnikih, denimo grofu Henriku II. Goriškem, koroškem vojvodi Henriku in habsburških vladarjih, od dvajsetih let 14. stoletja pa tudi v bolj ali manj oddaljeni soseščini. Največ možnosti za zaslužek se je ponujalo v Italiji, kjer je tekmovanje med bogatimi mestnimi komunami in lokalnimi mogotci ustvarilo ozračje skoraj nepretrganih spopadov. Povpraševanje po izurjenih vojakih je tako na Apeninski polotok privabilo množico najemnikov iz različnih predelov Evrope. Med njimi so vse do zadnje četrtine 14. stoletja največji ugled uživali *Teutonici*, prebivalci pretežno nemško govorečih nadalpskih dežel, kamor se je po pojmovanju italijanskih sodobnikov uvrščal tudi slovenski prostor.¹⁹

Od dvajsetih do sedemdesetih let 14. stoletja je v bojnih vrstah Papeške države, Pise in Lucce dokumentirano službovalo na desetine mož iz Kranjske, Goriške, Koroške in Štajerske. Nekatere plemiške rodbine iz tega okolja, zlasti Čreteški, Galli, Gallenbergi, Herbersteini, Rihemberški, Svibenski, Šteberški, grofje Ortenburški, v času Ulrika I. in Hermana I. ne nazadnje grofje Celjski, so se sistematično

¹⁶ ŠTIH idr. 2008, str. 77–78.

¹⁷ KUSTERNIG 1979; ŠTIH 1994, str. 212; KOSI 1998, str. 75.

¹⁸ FRIEDENSBURG 1899, str. 144–147; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 371–372, 379–380; BAUM 2000, str. 123.

¹⁹ SCHÄFER 1911a; SCHÄFER 1911b; SCHÄFER 1914; CONTAMINE 1984, str. 77–172, 255–259; SCHMIDTCHEN 1990, str. 43–48; ŠTIH 1994; PRESTWICH 1996, str. 57–157; BAUM 2000, str. 148–184; LAZAR 2012, str. 65–106.

posvetile najemništvu – pa ne zgolj na italijanskih bojiščih, temveč tudi pod praporom habsburških vojvod, salzburške nadškofije, Ogrskega kraljestva in srbskega despota Dušana Silnega. Izkupička njihovih najemniških karier ne moremo meriti zgolj po denarnem zaslužku, saj so na bojnih pohodih širom Evrope sklepali dragocena osebna poznanstva in politična zavezništva, si izbojevali osebni ugled ter pridobivali izkušnje, ki so nepovratno preoblikovale vojaško prakso na Slovenskem.²⁰

Od zgodnjih let 14. stoletja je evropsko vojskovanje začelo vstopati v novo dobo. Predvsem na zahodu stare celine je začela dotedanja bojevniška elita viteške konjenice izgubljati pobudo proti discipliniranim formacijam pehote, opremljene z orožjem na drogu, loki, samostreli ter sčasoma vse večjim deležem ognjenega orožja. Nekateri moderni pisci so val sprememb opisali kot »pehotno revolucijo«, vendar se zdi taka oznaka nekoliko preuranjena. Šlo je namreč za več kot stoletje in pol trajajoči proces, ki je Apeninski polotok ter srednjo Evropo zaradi drugačnega lokalnega izročila, a tudi aktualnih potreb, zajel precej počasneje oziroma manj intenzivno. Toliko vidnejši je že sredi 14. stoletja postal odmik od tradicionalne »fevdalne«, na osebnih vezeh utemeljene vojaške organizacije k nezadržni profesionalizaciji oboroženega stanu, saj so enote vazalnih obveznikov začeli dopolnjevati oziroma nazadnje nadomeščati najemniki, združeni bodisi v manjših oddelkih bodisi pravih samozadostnih »kompanijah«.²¹

Na italijanskih in srednjeevropskih bojiščih 14. stoletja je bila totalna vojna med državnimi akterji le redke, pravzaprav izjemen pojav. Velika večina sovražnosti se je odvijala na lokalni ravni, nemalokrat predvsem s stališča neposredno prizadetega civilnega prebivalstva zelo brutalno in za ceno hudega gospodarskega opustošenja, ne pa nujno velikega števila smrtnih žrtev. V okolju, ki je vojaško silo povsem dobesedno dojemalo kot podaljšano roko politike, je orožje govorilo zelo pogosto, a navadno v obliki spopadov omejenega značaja, ki so jih sprožili spori med dinasti, plemiškimi rodbinami in mestnimi skupnostmi. Njihov poglaviti cilj ni bil popolno uničenje sovražnika ali vsaj njegove armade v odločilni bitki, pač pa zasesti nasprotnikova ozemlja ali jih vsaj temeljito opustošiti, da bi ga s spodkopavanjem gospodarske podlage prisilili k ugodnemu diplomatskemu sporazumu. Namesto mobiliziranja vseh razpoložljivih bojnih zmogljivosti je bilo to mogoče precej preprosteje in ceneje doseči z razmeroma majhnimi, zelo gibljivimi in dobro izurjenimi enotami najemniških konjenikov, navadno sestav-

◆ 3. Rekonstruirana podoba srednjeevropskega pešaka iz 15. stoletja, oboroženega po husitskem zgledu
| FOTO: TOMAŽ LAUKO

vljenimi iz približno enakovrednega deleža težko oklepljenih jezdecev in lažje oboroženih samostrelcev, ki so za transport prav tako uporabljali konje ter se po potrebi tudi bojevali iz sedla. Takšno prakso so vzhodnoalpski bojevniki v zgodnjih desetletjih 14. stoletja najprej izkusili v Italiji, v službi tamkajšnjih dinastov in mestnih komun, a so jo zelo kmalu prenesli v domače dežele, kjer se je ohranila še do preloma v 15. stoletje.²²

Formacije odlično oboroženih poklicnih konjenikov so bile idealno prilagojene mobilnim ofenzivnim operacijam, v besednjaku sodobnikov znanim kot »jezdenje« ali po francosko *chevauchée*. Tega pojma ne moremo v nobenem primeru

²⁰ KLEIN 1926; DINIČ 1953, str. 398–401; KOS 1995; KOSI 1998, str. 77; LAZAR 2012, str. 44–64, 107–125; prim. SCHÄFER 1911b, str. 57–70, 108–110; SCHÄFER 1914, str. 60–61.

²¹ CONTAMINE 1984, str. 77–172, 255–259; SCHMIDTCHEN 1990, str. 43–48; DeVRIES 1996; PRESTWICH 1996, str. 57–157; VERBRUGGEN 1997, str. 117–203.

²² CONTAMINE 1984, str. 161–163, 208–249; FRANCE 1999, str. 1–15; za širšo razpravo gl. LAZAR 2012.

enačiti z gverilskim bojevanjem, saj izčrpavanje nasprotnika z bliskovitimi roparskimi udari ni bilo element asimetričnega vojskovanja med izrazito različnimi silami, temveč je potekalo v okvirih bolj ali manj enakopravnega spopada tehnološko in organizacijsko sorodnih akterjev. V njihovi perspektivi vojna ni bila nujno absolutni spopad na vse ali nič, temveč v prvi vrsti legitimno sredstvo za doseganje konkretnih, praviloma precej kratkoročnih ciljev – marsikdaj zelo priročno orodje za reševanje medsebojnih nesoglasij, a je bila njegova uporaba razumna le, dokler ni zahtevala previsoke cene, zato nasilja vendarle niso bili pripravljeni stopnjevati v nedogled.

V primerjavi z zahodnoevropskimi vrstniki, ki so jih izkušnje stoletne vojne in drugih visokointenzivnih spopadov v istem času postopoma prisilile v razvoj drugačnega taktičnega modela, oprtega predvsem na pehoto, so srednjeevropski strategji še do zgodnjega 15. stoletja vztrajali pri bolj konservativni ureditvi, utemeljeni na konjenici. Korenit preobrat so sprožile šele husitske vojne na Češkem (1414–1434). Da bi lahko kljubovali tehnološki premoči križarjev, so husiti razvili inovativno obrambno taktiko. Njihove sile so bile v veliki večini sestavljene iz pehote, opremljene z orožjem na drogu, samostreli, lahkim ognjenim orožjem in poljskim topništvo. Da bi se zavarovale pred naskoki oklepljene konjenice, so se na bojnem polju obdale z improviziranimi utrdbam iz medsebojno sklenjenih vozov, uporabljale pa so tudi velike ščite ali paveze. Takšne zaklone je lahko tudi sorazmerno slabše izurjena in opremljena pehota branila podobno učinkovito kot grajsko ali mestno obzidje. Utrdbe iz vozov so imele v vzhodni Evropi in zlasti med evrazijskimi stepskimi nomadi že zelo dolgo zgodovino, vendar so husiti to prvino bistveno nadgradili z množično uporabo ognjenega orožja. Uporabiti so jo znali ne zgolj v obrambi, temveč tudi napadu, kar je pomenilo resnično inovacijo.²³

Po vrsti odmevnih husitskih zmag nad križarskimi vojskami so njihov način bojevanja kmalu začeli posnemati povsod po srednji Evropi, kjer so češki veterani še dolga desetletja uživali ugled najelitnejših najemnikov. Novi taktični model je vplival tudi na preoblikovanje vojaške organizacije v slovenskem prostoru, vse od obrambnega reda leta 1431 in njegovih poznejših posodobitev, s katerimi so določali stopnjo vojaške obveznosti – število konjenikov in pešakov, ki so jih morala glede na višino prihodkov prispevati posamezna zemljiška gospostva, obseg vpoklica kmečkih podložnikov skupaj z vozovi in logistično oskrbo ter plačilo davkov v denarju.²⁴ Husitsko izročilo je tako ostalo eden od osrednjih

gradnikov vzhodnoalpske vojaške organizacije še do zgodnjega 16. stoletja, vse do dokončne prevlade zgodnjenovoveških armad s kombiniranimi pehotnimi formacijami pikenirjev in strelcev.²⁵

Še preden je krhko strateško ravnovesje v šestdesetih letih 15. stoletja porušil val osmanskih vpadov, je slovenski prostor v iztekajočem se srednjem veku preživel globalne spremembe. Plemeniti Celjani so bili ena tistih plemiških rodbin, ki so v prelomih z minulo stvarnostjo prepoznali predvsem priložnost za preboj kvišku. S spretnim manevriranjem med interesi mogočnejših dinastov se jim je posrečilo povečati družinske posesti, obogatiti domačo zakladnico in se tudi z oboroženo močjo od sorazmerno obrobne lokalnega rodu okrepiti v pravo regionalno silo.

²³ WAISSENBERGER 1977, str. 22–26; CONTAMINE 1984, str. 124; KURZMANN 1985, str. 97–121; SCHMIDTCHEN 1990, str. 85–88; HALL 1997, str. 107–114; FUDGE 2002; LAZAR 2009, str. 232–236.

²⁴ KERLER 1887, št. 410, 1431 marec 9.–10., Nürnberg; št. 412, pred 1431 marec 18., Nürnberg.

²⁵ HÖFLER 1850, str. 1–13; KLAIČ 1901, str. 125–126; BUTTLAR 1986, str. 11–15; SIMONITI 1991, str. 26–34; NARED 2009, str. 40, 315–319; LAZAR 2019.

Bitka pri Nikopolju leta 1396 in preusmeritev na Ogrsko

◆
15. Bojni metež na prizoru
iz legende sv. Ladislava
v Turnišču, ok. 1389
| © ZRC SAZU UIFS,
FOTO: ANDREJ FURLAN

21. marca 1385 je v starosti najbrž le malo več kot 50 let umrl Herman I., a njegova smrt ni povzročila večjega rodbinskega pretresa, saj so njegovi nasledniki nadaljevali z jasno načrtano vizijo strateškega vzpona.¹⁶⁷ Položaj grofov Celjskih je krepilo prijateljsko združevanje s pomembnimi regionalnimi silami v neposredni sosesčini, še posebej Ortenburžani in Krško-Modruškimi. Močno zaslombo so našli v krški škofiji, od katere niso prejeli le kopice fevdov, temveč spomladi 1387 tudi formalno šestletno zavezništvo in vojaško pomoč v sporu z mogočnim Hugom Devinskim.¹⁶⁸ S premišljenim sklepanjem zavezništev je Celjskim uspelo oblikovati močan blok, ki je obvladoval nemirno križišče med vzhodnimi Alpami in Jadranom ter postajal pomemben dejavnik tudi na mednarodni ravni.

To se je med drugim pokazalo jeseni 1389, ko je na Hrvaško pripotoval Francesco II. Carrarski. Po porazu proti milanskemu vojvodi Viscontiju in Beneški republiki je izgubil oblast nad Padovo in se znašel v izgnanstvu, kjer je poskušal zbrati podporo za ponovno vrnitev v domačo metropolo. Koristnega somišljenika je našel na bavarskem dvoru, upal pa je tudi na pomoč svoje sestre Katarine, poročene s Štefanom Krško-Modruškim. Na poti iz Bavarske preko Lienza, Radovljice in ortenburških posesti na Dolenjskem ju je osebno obiskal in naletel na prijazen sprejem. Svak Štefan

mu je obljubil pomoč s kar 2000 konjeniki in se hkrati pohvalil z vojaškimi zmogljivostmi svojih zaveznikov – tako Ortenburški kot Celjski naj bi bili namreč sami sposobni nanovačiti po 1000 konjenikov, Akoš in Štefan Vrag Prodavič pa 1500. Štefanovih zagotovil ne gre jemati preveč dobesedno, saj je le malo pozneje umrl, ne da bi lahko svaku pomagal izbojevati vrnitev v Padovo, pa tudi njegovi zavezniki – vključno z grofi Celjskimi – zamisli o skupni ofenzivi niso nikoli javno podprli, če so bili o njej sploh boljše obveščeni. Vprašljivo je celo, koliko so Štefanove ocene o vojaških zmogljivostih posameznih rodbin ustrezale resničnemu stanju, a jih najbrž vseeno lahko sprejmemo kot precej verodostojen pokazatelj medsebojnega razmerja njihove oborožene moči.¹⁶⁹

Proti koncu 14. stoletja so se začeli politični interesi grofov Celjskih vse očitneje usmerjati v ogrski prostor. Na ta strateški zasuk so poleg zavezništva s Krško-Modruškimi vplivali različni dejavniki in predhodne izkušnje – v prvi vrsti najemniška služba Ulrika I. pri ogrskem kralju Ludviku, pozneje svaku njegovega mlajšega brata Hermana I. V isti sapi ne gre povsem zanemariti niti Ulrikovega službovanja pri cesarju Karlu IV., saj je zbliževanje z dinastijo Luksemburžanov Celjskim gotovo lahko pomagalo odpirati vrata, ko je po smrti mogočnega Ludvika Anžuvina leta 1382

¹⁶⁷ KRONES 1883, str. 73.

¹⁶⁸ SI AS 1063/4358, 1387 maj 29., Vitanje; CKSL, 1387 maj 29., Vitanje.

¹⁶⁹ CARDUCCI, FIORINI 1900, str. 392–394; KUŽIĆ 2017, str. 48–50.

Ogrsko zajela dolgotrajna tekma za prestol, v kateri je na koncu slavil Karlov sin Sigismund. Grofje so se v tem času pazljivo izognili intenzivnejšemu vpletanju v nevarno nasledstveno krizo. Kljub temu so jasno nakazali, da njihova zvestoba velja Ludvikovi vdovi Elizabeti in njenemu zetu Sigismundu Luksemburškemu, ne pa njunima nasprotnikoma Ladislavu Neapeljskemu ali Ludviku Orleanskemu.¹⁷⁰ Podobno kot v desetletjih poprej v odnosih s Habsburžani so znali Celjski tudi na Ogrskem izkoristiti prednosti denarnih posojil in terjatev, s katerimi so nase navezali hvalažne dinastije. Tak primer je bil pridobitev pomembnega gradu Samobor,¹⁷¹ ki ga je kraljica Elizabeta jeseni 1385 zastavila grofoma Hermanu II. in Viljemu kot jamstvo za dolg v višini 10.000 fl.¹⁷² V vsakem primeru je prostor Ogrske, Hrvaške in še bolj oddaljenih predelov Balkana ambicioznim Celjskim nudil nove priložnosti, onkraj primeža habsburške nadoblasti, ki se mu v mejah Svetega rimskega cesarstva niso mogli izogniti.

Celjsko utiranje novih poti proti jugovzhodu je sovpadalo z vse nestabilnejšimi varnostnimi razmerami ob osmanskem prodoru na Balkan. Kakor hitro so si osmanske sile po bitki na Kosovem polju junija 1389 podredile Srbijo, je naslednji cilj njihovega napredovanja postala Ogrska. Mladi ogrski kralj Sigismund Luksemburški se je zelo hitro zavedel nevarnosti in že nekaj mesecev po kosovski bitki, jeseni 1389, izvedel oboroženi vdor v Srbijo. Da bi si zavaroval zaledje in morda celo ustvaril temelje novega protiosmanskega bloka, je leto pozneje z avstrijskim vojvodo Albrehtom III. sklenil vojaško zaveznitvo in si istočasno poskusil podrediti še Bosno kot pomemben strateški branik v osrčju Balkana. V novi ofenzivi mu podobno kot leto poprej ni uspelo izzvati osmanske vojske v odkriti spopad, a se je tokrat vendarle uspešno polastil strateške trdnjave Golubac. Tretji Sigismundov poskus soočenja z izmuzljivim sovražnikom je sledil jeseni 1391. Osmanske čete so mu sicer preprečile prehod v Srbijo, vendar mu je po drugi strani uspelo odbiti njihov vpad v medrečje Donave in Tamiša. V začetku naslednjega leta je Osmansko cesarstvo zbralo precej večje sile za napad na Ogrsko. Podobno je storil Sigismund in se po okrepitev obrnil tudi na tuje zaveznike.¹⁷³

Med tistimi, ki so se odzvali klicu na vojno, je bil Viljem Celjski, sin slovitega najemnika Ulrika I. in aktualni rodbinski senior. Po poročanju Celjske kronike si je ta položaj

◆ 16. Portret Sigismunda Luksemburškega iz tridesetih let 15. stoletja
| © KHM-MUSEUMSVERBAND, GEMÄLDEGALERIE, INV. ŠT. 2630

po smrti Hermana I. složno delil z bratrancem Hermanom II., kljub temu pa je na čelu družine nesporno zavzemal primat. Ne nazadnje je njegov družbeni položaj utrdila poroka s princeso Ano, hčerjo poljskega vladarja Kazimira III. Piasta, ki je v zakon prinesla tudi resnično kraljevsko doto v višini 20.000 fl poleg 10.000 fl jutrnje.¹⁷⁴ Medtem ko so osmanski plenilci pod poveljstvom sultana Bajazita pustošili po ogrskem podeželju in je Sigismund razglasil sklic domačega plemstva, mu je Viljem po poročanju Avstrijske kronike o 95 vladarjih, Dunajskih analov in poznejših darovnic samega kralja Sigismunda prihitel na pomoč s številčnimi, dobro opremljenimi silami. Glede na Viljemov položaj bi bilo mogoče sklepati, da je bil njegov kontingent med močnejšimi v Sigismundovi vojski. Čeprav nimamo nobenih oprijemljivih podatkov o dejanskem številu celjskega moštva, ga verjetno lahko ocenimo na nekaj sto oklepljenih konjenikov. Protinapad v Srbijo je spodletel, saj jim je močnejša osmanska

¹⁷⁰ Prim. LOVRENOVIČ 2006, str. 25–27, 39–41.

¹⁷¹ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 548–550.

¹⁷² CKSL, 1385 oktober 13., Budim. Celjski so v tem času posojali večje količine gotovine tudi drugim dolžnikom. Februarja 1384 so za posojilo 5000 lb dunajskih pfenigov Hansu Stadecku prejeli v zastavo avstrijsko gospodstvo Liechtenstein. SI AS 1063/4645, 1384 februar 10., s. I.; CKSL, 1384 februar 10., s. I.; prim. SI AS 1063/4662, 1400 avgust 23., Praga; CKSL, 1400 avgust 23., Praga.

¹⁷³ HOENSCH 1997, str. 73–75; LOVRENOVIČ 2006, str. 58–59, 66–70, 85; PÁLÓSFALVI 2018, str. 51–54.

¹⁷⁴ CKSL, 1382 marec 27., Budim; prim. SI AS 1063/4335, 1383 maj 20., Bolzano; 1063/4384, 1394 september 16., Celje; CKSL, 1383 maj 20., Bolzano; 1394 september 16., Celje; KRONES 1883, str. 73.

vojska junija zaprla pot pri Kovinu na Donavi.¹⁷⁵ Julija se je Sigismundu sicer uspelo prebiti prek srbske meje in opustošiti sovražno ozemlje, ne pa tudi izzvati osmanske armade v odkriti spopad. Na prvi pogled bi si to lahko razlagali kot zmago oziroma vsaj Bajazitovo obotavljanje pred enakopravnim obračunom, vendar so krščanske enote med polletno ofenzivo utrpale občutne izgube. Zdi se, da je v njihovih vrstah izbruhnila epidemija, zaradi katere je zbolel tudi Viljem in med vračanjem 19. septembra 1392 umrl na Dunaju.¹⁷⁶

Neodločeni izid pohoda in nesrečna bratrančeva smrt Hermana II. nista odvrnila od nadaljnjega udejstvovanja v Sigismundovih vojnah proti Osmanskemu cesarstvu. K temu ga je verjetno poleg političnih računov napeljala osebna pobožnost, ki jo je za časa življenja dokazoval kot dobrotnik Cerkve in podpornik meniških redov, sploh kartuzijanov, a tudi s pregonom Judov z rodbinskih posesti.¹⁷⁷ Zanimariti ne gre niti Hermanovih prizadevanj po širši prepoznavnosti. V letih 1390–1401 je na Kranjskem opravljal funkcijo deželnega glavarja in zanj prejemal dobro plačilo, kot vse bolj izpostavljena javna osebnost pa je najbrž prepoznal dobro priložnost, da si ugled tako doma kot na tujem še dodatno okrepi z udejstvovanjem na odmevnem križarskem pohodu.¹⁷⁸

V naslednjih letih se je ogrski vladar spopadal z osmansko grožnjo v Moldaviji in Transilvaniji. Ker se je dobro zavedal, da tako nevarnega nasprotnika ne bo mogoče zlomiti zgolj z domačimi silami, je že vse od leta 1393 sistematično iskal pomoč pri papežu, v Burgundiji, Benetkah in sploh v kar najširših mednarodnih okvirih. Čeprav se je Zahod na osmansko grožnjo dolgo odzival medlo, je nenadno zatišje v stoletni vojni po premirju leta 1384 ustvarilo boljše pogoje za novačenje križarjev v Angliji in francoskih deželah. V začetku devetdesetih let so bili zamisli za križarsko vojno naklonjeni zlasti na burgundskem dvoru. Pripravljenost za sodelovanje je kazalo tudi še do nedavnega sprto angleško in francosko plemstvo, zato se je vsaj za trenutek morda zdelo, da bo protiturški boj pomagal doseči spravo med tradicionalnimi nasprotniki. Podcenjevati pa ne gre niti pustolovskega duha zahodnoevropskih elit. Kot pojasnjuje življenjepisec slovitega francoskega maršala Boucicauta, dolgotrajno premirje med stoletno vojno nikakor ni ugajalo bojevitemu francosko-burgundskemu plemstvu, ki je zato v kri-

žarskem pohodu na Balkan prepoznalo odlično priložnost za pobeg iz dolgočasnega miru in dokazovanje viteških vrlin.¹⁷⁹

Zbiranje sil za največji in tudi zadnji pravi mednarodni križarski pohod proti Osmanom je posebej intenzivno potekalo od leta 1395. Okoliščine so se tedaj zdele naklonjene ambicioznim načrtom, saj je Sigismundu prejšnje leto uspelo vsaj začasno podrediti Bosno ter osvoboditi začasno odtujena ozemlja na Hrvaškem in v Dalmaciji. Obsežno vojaško pomoč proti Osmanskemu cesarstvu so mu obljubili tako na angleškem kot francoskem dvoru.¹⁸⁰ Položaj se je kmalu zapletel, ker je angleški kralj prelomil svoje obljube, v Benetkah kot tedanji vodilni pomorski sili, ki bi ključno okrepila križarsko koalicijo, pa Sigismundovi pozivi niso naleteli na posebej navdušen sprejem iz strahu, da bi vojna škodila trgovskim interesom. Ob naklonjenosti kralja Karla VI. so pobudo za križarski pohod vendarle množično podprli francoski in burgundski velikaši, ki so na lastne stroške opremili spoštovanja vredne kontingente z okrog 1000 oklepniki. Toda njihove romantične, pravzaprav naivne predstave o vojskovanju z Osmanskim cesarstvom so privedle do napačne presoje vojaškega položaja in na koncu tudi poraza s strahotnimi človeškimi žrtvami.¹⁸¹

Sigismund je moral napeti vse sile, da je kljub kroničnemu pomanjkanju sredstev zbral zadostne sile v Ogrskem kraljestvu, čeprav na račun dolgoročno nevzdržnega zastavljanja kraljevskih posesti.¹⁸² Vsaj v enem pogledu se mu je nasmehnila sreča – v nasprotju s številnimi drugimi sočasnimi in poznejšimi propadlimi poskusi organiziranja mednarodne križarske armade je lahko računal na močno podporo burgundskih in francoskih križarjev, ki so izpolnili svojo zaobljubo in se spomladi 1396 odpravili na vzhod. Burgundski vojvoda Filip II., osrednji podpornik križarskega pohoda, je vojaško poveljstvo prepustil štiriindvajsetletnemu sinu Janezu Neustrašnemu, grofu Neverškemu, ki pa se pri sprejemanju odločitev nikakor ni mogel izogniti odločilnemu vplivu številnih drugih uglednejših posameznikov, med katerimi sta izstopala zlasti Filip Artoiški, grof d'Eu, in maršal Boucicaut. Ker se je v poveljevanje vpletalo toliko različnih osebnosti, med katerimi večina sploh ni imela ustreznih izkušenj in si je vodstvene funkcije lastila zgolj zaradi družbenega položaja, je nadzor nad francosko-burgundskimi enotami postajal vse težje obvladljiv. Janez Neustrašni se je tega očitno zavedal, saj je upal, da bo vodstvo križarjev sledilo napotkom dobrega preizkušenelega Enguerranda Coucyja, ki ga je postavil za glavnega vojaškega svetovalca, vendar mu na tem položaju ni uspelo doseči prave avtoritete. Poleti se je v Budimu zbrala pisana vojska križarjev – poleg Francozov

¹⁷⁵ Gl. MLINAR 2009, str. 117.

¹⁷⁶ CKSL, 1397 avgust 14., Novo Mesto pri Sv. Ivanu Zelini (A, B); KRONES 1883, str. 73; HOENSCH 1997, str. 75–80; MLINAR 2005, št. 8, str. 203; PÁLOSFALVI 2018, str. 54–55.

¹⁷⁷ KRONES 1883, str. 75; OTER GORENČIČ 2020a; OTER GORENČIČ 2020b; OTER GORENČIČ 2022; OTER GORENČIČ 2023; BANFI 2024.

¹⁷⁸ V obračunskem letu 1391/2 je vojvoda Albreht III. grofu Hermanu izplačal 490 *m* za opravljanje službe kranjskega deželnega glavarja, še 60 *m* pa za zaščitnino na gradu Žebnik. LACKNER 1996, str. 80.

¹⁷⁹ HOUSLEY 1992, str. 73–75; HOUSLEY 1996, str. 105–108.

¹⁸⁰ HOENSCH 1997, str. 80–82.

¹⁸¹ Za širši pregled gl. npr. ŠIŠIĆ 1896; VOJE 1996; PÁLOSFALVI 2018, str. 54–65.

¹⁸² BĀRĀNYI 2015.

◆
17. Dolgi meč iz
poznega 14. stoletja
| © NMS, INV. ŠT. N 4514,
FOTO: TOMAŽ LAUKO

in Burgundcev tudi nemški kontingenti vključno s četami Celjskih pod osebnim vodstvom Hermana II. ter seveda sile, ki jih je na Ogrskem ter s pomočjo poljskih zaveznikov, nemškega reda in ivanovcev z Rodosa mobiliziral Sigismund.¹⁸³

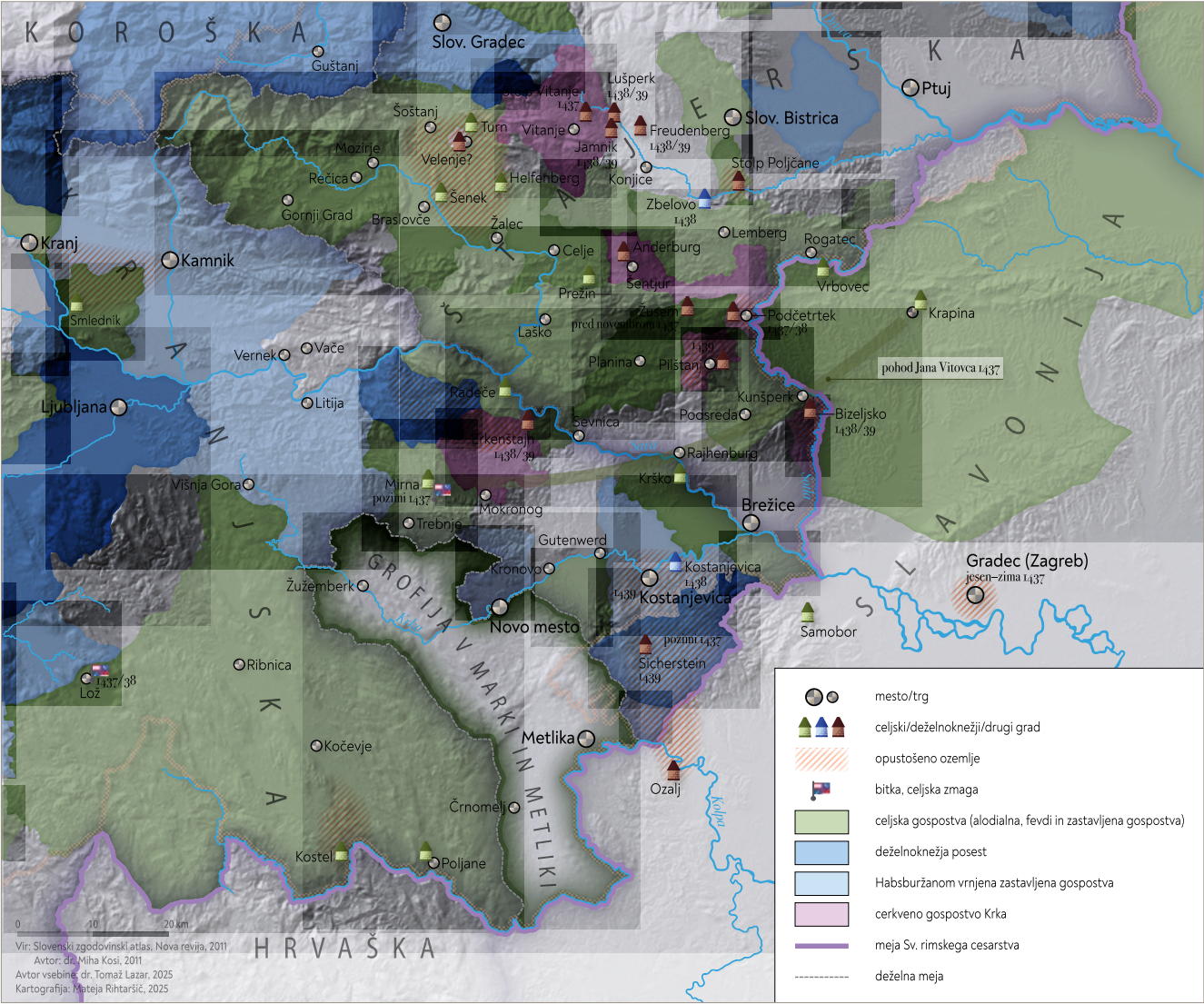
Že tedaj se je pokazalo, da Sigismundu pohoda ne bo uspelo dosledno usmerjati po lastnih ali sploh kakršnih koli razumnih načrtih. Ker je sultan Bajazit že spomladi zagrozil z vdorom na Ogrsko, ki pa ga do tedaj še ni izvedel, se je Luksemburžanu zdelo pametneje počakati na nasprotnikov korak. Zlasti francoski in burgundski voditelji se s tem niso strinjali, saj so zagovarjali takojšnjo ofenzivo in hkrati vse močnejše posegali v vodenje vojaških operacij. Namesto obrambne strategije je bil zato Sigismund prisiljen križarje popeljati v globok prodor ob Donavi, ki ga je podprla tudi zavezniška flota, prihajajoča s Črnega morja. Zaradi nediscipliniranosti križarjev, ki so na lastno pest plenili po pokrajini in obenem zanemarjali bojno pripravljenost, je v vojski prišlo do različnih nesoglasij. Po predaji Vidina je križarska vojska prisilila v vdajo še Orjahovo in v obeh krajih brez milosti pomorila osmansko posadko. Ob slabšanju medsebojnih odnosov in razpadajočem redu so križarji 12. septembra naposled dosegli dobro utrjeno Nikopolje ter ga začeli oblegati kljub pomanjkanju primerne opreme, saj s seboj niso pripeljali ne težkega topništva ne oblegovalnih naprav.¹⁸⁴

Krščanska vojska v tem trenutku po realnejših ocenah verjetno ni štela več kot okrog 10.000 mož, čeprav je to zaradi zelo nasprotujočih si virov nemogoče natančno potrditi in nekatere sodobne študije navajajo tudi precej višje ocene. 24. septembra se jim je približala številčno približno enakovredna vojska sultana Bajazita z vazalnim kontingentom srbske oklepljene konjenice. Ko je spopad naslednjega dne postal neizbežen, je Sigismund s svojimi svetovalci priporočal previdnost. V napad je nameraval najprej poslati predhodnico lahko oboroženih Vlahov, težko konjenico pa prihraniti za odločilni naskok na osmansko glavnino. Načrt je takoj naletel na ostro zavrnitev slave željnih francoskih in burgundskih plemičev, nepripravljenih prepustiti prvo mesto v naskoku komur koli drugemu. Čeprav so treznejši med njimi, zlasti Enguerrand Coucy, tovariše opozarjali na smiselnost Sigismundovega predloga, so jih usodno preglasili mlajši, najkrvoločnejši križarji, odločeni priboriti si viteško čast povsem v konici napada. Tako se je bitka naslednjega jutra razvila brez premišljenega taktičnega načrta, s frontalnim naskokom francosko-burgundske konjenice. Po težkem boju na vzpenjajočem se pobočju bližnjega hriba so dobro oklepljeni Francozi in Burgundci razbili lažje oboroženo

¹⁸³ Prim. Šišić 1896, str. 62–71, 75–76. Podobno kot večina drugih raziskovalcev njegovega časa je Šišić skupno moč krščanskih sil pri Nikopolju ocenjeval na kar 120.000 mož, kar je glede na novejša analiza približno desetkrat preveč oziroma vsekakor močno pretirano.

¹⁸⁴ PÁLÓSFALVI 2018, str. 58–60.

Vojna s krško škofijo in Friderikom V.

Spopad grofov Celjskih
s krško škofijo in vojvodo
Friderikom V. (1437–1440)

Jeseni 1437 so se dolgotrajne napetosti končno stopnjevale v vojno, vendar lahko kronologijo in okoliščine tega dramatičnega preloma razberemo zgolj posredno. Sovražnosti bi se težko začele prej kot konec avgusta, ko so se grofje Celjski še prerekali z vojvodo Friderikom glede sodnih pristojnosti nad štajerskimi in kranjskimi oziroma metliškimi deželani. Podatki iz deželnoknežjih obračunov za Kranjsko dajejo slutiti, da bi lahko do prvih resnejših spopadov prišlo v septembru ali oktobru, najpozneje proti koncu novembra pa so boji očitno že zajeli velik del spodnje Štajerske in Kranjske.⁵⁷² Ne glede na kronološke nejasnosti zgodovinski viri ne puščajo dvoma, da so oboroženi obračun sprožila nesoglasja Celjskih s krškim škofom Schallermannom. Njegova nepripravljenost na potrditev fevdov, ki jih je rodbina dotlej uživala že dolga desetletja oziroma celo več rodov, grofoma Frideriku in Ulriku ni puščala veliko izbire, če sta hotela obdržati nadzor nad tako dragocenimi posestmi.

O začetku vojne sumarno poroča Celjska kronika – sprožil naj bi jo krški škof Janez Schallermann, bolj ali manj na pobudo Friderika V., ki mu je skrivaj poslal okrepitve. Zato naj bi grofa Celjska vojvodi napovedala sovražnosti »z vsemi močmi« (*endsagten ... mit aller ihrer macht*). Ko jima je Friderik V. vrnil z enako napovedjo, je sledilo obojestransko pustošenje nasprotnikovih posesti (*mit raub und mit brandt*).⁵⁷³ Kronist nikoli ne pojasni, kje in na čigavo pobudo je prišlo do prvega oboroženega obračuna. Prav tako ne navede nobene konkretne akcije krških privržencev, pač pa svojo pripoved začne s celjsko ofenzivo proti bližnjim sovražnim gradovom na Štajerskem in Kranjskem.⁵⁷⁴

Med arhivskimi dokumenti zaman iščemo katero od »vojnih napovedi«, na katere se bežno sklicuje Celjska kronika. Lahko bi bile izrečene ustno, morda niti ne javno, kot bi bilo za zakonito najavo fajde sicer nujno. Vendar v dostopnih virih ne najdemo nobenega oprijemljivega argumenta, s katerim bi lahko krškemu škofu prepričljivo pripisali začetek sovražnosti. V kontekstu tedanjega dogajanja si je skoraj nemogoče predstavljati, kaj bi Janeza Schallermann napeljalo k tako nerazumni odločitvi, sicer pa mu kot kleriku niti ni bilo dopuščeno najaviti fajde. Nedvomno bi lahko pobudo za vojaški spopad veliko prej pripisali Celjskim, zlasti grofu Frideriku, saj si z nadaljnjim odlašanjem ni mogel privoščiti izgube številnih škofijskih fevdov, ki si jih je lastil po pokojnem očetu in mu jih je Schallermann – nedvomno opogumljen z obljubljeno podporo Friderika V. – povsem očitno skušal odtegniti pod pretvezo izgubljenih arhivskih listin. Če bi sporne fevde namesto Celjskim podelil komu drugemu, se

grofom ne bi izmuznil zgolj obsežen, strateško izjemno pomemben skupek gospostev sredi lastnega rodbinskega ozemlja, pač pa bi tvegali, da nadzor nad njimi pridobi nov, celjskim interesom morda celo izrazito sovražen fevdnik krške škofije.⁵⁷⁵

Ne glede na vprašanje, kdo je v resnici prvi prijel za meč, so vse prej kot zanemarljiv delež odgovornosti za razpad deželnega miru nosile vse tri vpletene strani. Težko se je znebiti občutka, da je k izbruhu oboroženega obračuna pomembno pripomogel vojvoda Friderik – večinoma prikrito, iz ozadja, a vendarle namerno in premišljeno, čeprav verjetno niti sam ni pričakoval, da bo iskra sovražnosti nazadnje zagnetila vojno tako velikih razsežnosti. Namesto da bi poskusil knežje ambicije svojih tekmecev odkrito zatreti z lastnimi močmi, je škofa Schallermann izkoristil kot uporabnega, a očitno tudi precej naivnega posrednika in ga spodbujal k odporu proti celjskim terjatvam, dokler se njihov spor ni zaostрил v nasilno fajdo. To je vojvodi končno ponudilo dobro priložnost, da na videz nepristransko poseže v korist krške škofije in v njeno obrambo pred nezakonitim pritiskom »deželnih sovražnikov« mobilizira vojaške zmogljivosti svojih podložnikov. Hitrost, s katero je krškemu škofu priskočil na pomoč na samem začetku celjsko-krškega obračuna, sama po sebi dokazuje, da se je na tak razplet pripravljal že vnaprej. Sicer pa tudi pozneje, še v dikciji mirovnega sporazuma iz avgusta 1443, zlepa ni zamudil priložnosti, da poudari svojo podporo Janezu Schallermannu v spopadu s Celjskimi.⁵⁷⁶

⁵⁷² BIZJAK 2016. Ulrik Celjski se je 7. septembra dokumentirano mudil v Slavoniji, kot prča listina, ki jo je tega dne izstavil v Rakovcu. LASZOWSKI 1904, št. 238, 1437 september 7., Rakovec.

⁵⁷³ KRONES 1883, str. 84–86.

⁵⁷⁴ KRONES 1883, str. 85–86.

⁵⁷⁵ KLA, HS 2/8, fol. 41.

⁵⁷⁶ Npr. WILLICH 1999, št. 162, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto.

Deželnoknežja obramba Kranjske

154

Do konca leta 1437 so Celjski prevzeli pobudo na kranjski in štajerski fronti, vendar ni bilo jasno, ali jim bo uspelo obdržati vojaško premoč tudi v prihodnje. V vsakem primeru dotedanji uspehi celjskih čet še niso dosegli zadostne strateške teže, da bi nasprotnike prisilili k diplomatskemu dogovoru v korist pokneženih grofov. Zaradi izjemne skoposti pisnih virov ne vemo skoraj ničesar o organizaciji, financiranju in oskrbi celjskih sil, ki so si v tem času prizadevale zlomiti sovražni odpor. Precej podrobneje lahko s pomočjo ohranjenih računskih knjig rekonstruiramo vsaj obrambna prizadevanja krške škofije in deželnoknežjih posesti.

V tekmi s Celjskimi se je lahko vojvoda Friderik V. oprl na sorazmerno razvejan in učinkovit upravni aparat, s katerim je črpal zmogljivosti tako lokalnih deželnoknežjih posesti kot širše mreže notranjeavstrijskih dežel. Novačenje in vodenje čet je večinoma prepuščal najemniškim poveljnikom, medtem ko so za financiranje in oskrbo bojnega moštva poskrbeli šolani uradniki. Med njimi je vodilna vloga pripadla komornemu pisarju Bernardu Fuchsbergerju, ki je tudi v letu 1438 bedel nad zbiranjem prispevkov deželnoknežjih gospostev in uradov na Kranjskem za plačilo najemniških vojakov:

PLAČNIK	ČAS FINANCIRANJA	ZNESEK
Urad Vivodina	v letu 1438	17 lb pfenigov ⁶⁹¹
Gospostvo Višnja Gora	v letu 1438	80 lb pfenigov ⁶⁹²
Urad deželskega sodišča Novo mesto	24. aprila 1437–5. marca 1438	40 lb pfenigov ⁶⁹³
Zastavno gospostvo Pazin	v letu 1438	18 fl 129 m 112 š ⁶⁹⁴
Gospostvo Gamberk	v letu 1438	32 lb 37 d ⁶⁹⁵
Urad Ig	24. aprila 1437–24. aprila 1439	81 lb 4 š 2 d ⁶⁹⁶

⁶⁹¹ BIZJAK 2016, str. 79.

⁶⁹² BIZJAK 2016, str. 95.

⁶⁹³ BIZJAK 2016, str. 98.

⁶⁹⁴ BIZJAK 2016, str. 102. Skupni znesek lahko glede na tedanja valutna razmerja preračunamo na približno 145,45 lb pfenigov. Prim. BIZJAK 2012; BIZJAK 2016, str. 52–53.

⁶⁹⁵ BIZJAK 2016, str. 107.

⁶⁹⁶ BIZJAK 2016, str. 111.

Skupna vsota zbranih prihodkov je znašala približno 396 *lb* pfenigov, a gotovo ni zadostovala za vse stroške najemniških plač, ki jih je moral vojvoda kriti tudi iz drugih virov. Nedatirani fragment, vložen v obračunsko knjigo deželnoknežjih posesti na Kranjskem, poroča o najemnikih, ki so jih v Gradcu zbrali štajerski deželani, njihov sold pa je znašal 159 *fl* 6 *ß* *d* – a kot je posebej poudarjeno, z izjemo Kristofa Fladnitzerja.⁶⁹⁷ Iz konteksta dokumenta lahko sklepamo, da se zaznamek nanaša na zbor najemniških enot, ki jih je vojvoda Friderik mobiliziral na Štajerskem za pomoč v bojih s Celjskimi. Kaj je privedlo do zapleta s Fladnitzerjem, iz redkobesednega navedka ni mogoče razbrati, zato ne vemo, ali za svojo službo ni prejel plačila ali se preprosto ni odzval vpoklicu. Verjetnejša se zdi druga možnost, saj je Kristof najpozneje do začetka leta 1440 skupaj z mlajšim bratom Wulfingom prestopil v celjski tabor.⁶⁹⁸ Med nasledstveno vojno na Ogrskem je namreč nastopal kot osebni odposlanec kraljice Elizabete⁶⁹⁹ in bližnji zaupnik Ulrika Celjskega, ki ga je postavil za svojega namestnika oziroma glavarja v Sopronu.⁷⁰⁰

Vzdrževanje najemnikov je resno obremenilo deželnoknežje finance, vendar zneski, dokumentirani v kranjskih obračunskih knjigah, ne kažejo na daljše spopade visoke intenzivnosti, ki bi zahtevali mobiliziranje številčnejših enot s po več sto možmi. O tem se lahko prepričamo ob primerjavi z nekajkrat višjimi izdatki, ki jih je v približno enakem časovnem obdobju pozno spomladi in poleti 1442 zahtevala mobilizacija deželnoknežje obrambe na Kranjskem pred veliko obsežnejšim napadom združenih sil grofov Celjskih in vojvode Albrehta VI. Čeprav je celjsko-krško-habsburški obračun v letih 1437/8 zajel sorazmerno širok geografski prostor, se je večinoma odvijal v obliki manjših, kratkotrajnih oboroženih akcij izrazito lokalnega značaja. Kljub temu je zahteval precej potratno logistično podporo, saj so morali vojvodovi uslužbenci najemnikom zagotavljati redno oskrbo z živežem, vinom in konjsko krmo.

Največji delež stroškov vojaške oskrbe so plačala kranjska deželnoknežja gospodstva. Gamberški oskrbnik Konrad Apfaltrer je na ukaz vojvode Friderika bratu Juriju

poslal nič manj kot 450 schefflov⁷⁰¹ ovsa.⁷⁰² V obdobju med 24. aprilom 1438 in 24. aprilom 1439 je precejšnje finančno breme prevzel deželski urad v Novem mestu. Poleg letnega plačila 100 *lb* pfenigov Juriju Apfaltrerju je pokrival tudi sprotne izdatke za oskrbo vojvodovih zaupnikov – skupno 3 *lb* pfenigov za potne stroške najemniških poveljnikov Dirnbacherja in Gašperja Mauerja ter še posebej za Lambergerja in Pergerja, ki sta se v tem času odpravila na grad Hmeljnik.⁷⁰³ Takšni zneski sami po sebi niso bili posebej visoki, vendar so vseeno pomenili neprijetno finančno obveznost, še posebej, ker so v Novem mestu zaradi vojaških spopadov zabeležili velik izpad prihodkov od pobranih mitnin.⁷⁰⁴

Do pomladi 1438 Frideriku V. kljub precej obsežni mobilizaciji najemniških sil in deželnih obveznikov ni uspelo zasukati ravnovesja sil v lastno korist niti zasesti nobenega od celjskih oporišč. Morda je preobrat poskusil doseči z napadom na Lož, o katerem poroča Celjska kronika. Iz sobesedila je mogoče sklepati, da se je prvi spopad za trško naselbino odvil v zgodnejšem obdobju vojne, morda v začetku leta 1438, vendar ga zaradi nezanesljive kronologije zapisov ob pomanjkanju drugih virov ne moremo točneje datirati. Protiofenziva na trg in grad Lož bi bila s stališča deželnoknežje strategije vsekakor smiselna poteza. Gospodstvo je sodilo v sklop oglejskih fevdov, s katerimi so do izumrtja upravljali Ortenburški, nato pa njihovi dediči Celjski.⁷⁰⁵ Od začetka spopadov je postalo eno od oporišč »deželnih sovražnikov«, med katerimi sta poimensko navedena vsaj dva tržana – Andrej Stettner, sicer dokumentiran kot celjski vazal,⁷⁰⁶ in Gašper Krivic. Skupaj z Jurijem s Krke in Jankom iz Morav(sk)e⁷⁰⁷ sta bila vpletena v sicer ne podrobneje opisan napad na tržaškega škofa, pri katerem je sodelovalo še več drugih oseb, tudi hlapec Jakoba Snežniškega in njegovega brata.⁷⁰⁸ Na skrajnem jugu nekdanjih ortenburških posesti je bilo takšnih celjskih »gnezd«⁷⁰⁹ še nekaj, predvsem na Poljanah ob Kolpi in Kostelu,

⁷⁰¹ Približno 360 hl.

⁷⁰² V računskem obdobju od 24. aprila 1436 do 24. aprila 1439, a moramo izdelek glede na kontekst dogajanja po vsej verjetnosti umestiti v čas od jeseni 1437 do konca leta 1438. BIZJAK 2016, str. 108.

⁷⁰³ ... *als man fur das haws czu Hopfenbach geczogen hat*. Po mnenju nekaterih raziskovalcev naj bi zaznamek dokazoval, da so deželnoknežje čete tedaj oblegale Hmeljnik, a za tako razlago v doslej znanih virih ni trdne opore, kakor tudi nimamo nedvoumnih dokazov, da bi se gradu pred tem polastili Celjski ali njihovi pristaši – denimo Viljem, nezakonski sin enega Hmeljniških, zabeležen na seznamu deželnih sovražnikov. CKSL, 1440–1441, s. I.; CHMEL 1837a, št. LI (1441), s. I.; OTOREPEC 1996, str. 340; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 79; STOPAR 2000b, str. 84–104; KOSI 2018a, str. 55.

⁷⁰⁴ BIZJAK 2016, str. 98–99.

⁷⁰⁵ SI AS 1063/4451, 1425 maj 18., s. I.; CKSL, 1425 maj 18., s. I. V zadnjih letih celjske vladavine je gospodstvo Lož upravljali njihov gradiščan Martin Schnitzenbaumer, ki je na položaju ostal tudi v deželnoknežji službi. HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 379, 1457 junij 12., Kranj; prim. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 71'–72'.

⁷⁰⁶ SI AS 1073/I-57r, fol. 17, 31'.

⁷⁰⁷ Morabe. Po imenu sodeč morda najemnik češkega oz. moravskega porekla.

⁷⁰⁸ CKSL, 1440–1441, s. I.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. I.; OTOREPEC 1996, str. 340.

◆
52. Grad Kostel
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

od leta 1436 v fevdu Hansa Schrabasa, enega bolj izpostavljenih mož grofov Celjskih v času spora s krško škofijo in Friderikom V.⁷⁰⁹ V okolici Kostela so Kleiner in hlapci Hansa Lindeškega najverjetneje zajeli tudi Krištofa Reuterja, ki je imel tod v fevdu več celjskih posesti.⁷¹⁰

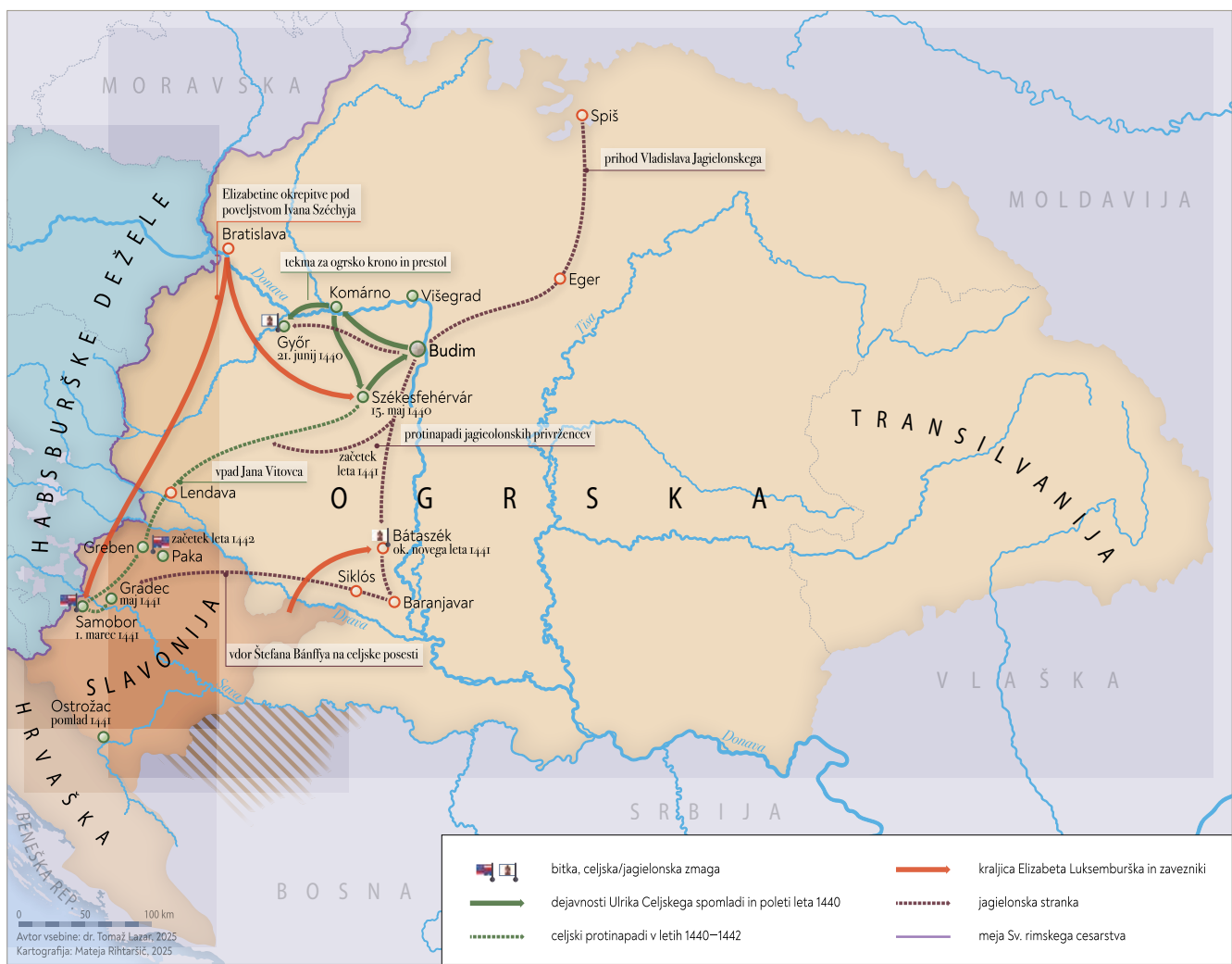
Zaradi osamljene lege na skrajnem zahodnem robu celjskega posestnega ozemlja je bil Lož zelo ranljiv na udar z deželnoknežjih gospostev v jugozahodni soseščini, kjer je bil položaj habsburškega vojvode neprimerno trdnejši kot v vzhodni polovici Kranjske. Njegovi obvezniki so v Istri in Postojni zbrali občutne konjeniške in pehotne enote ter poskusili v bliskovitem naskoku, kar »iz stremena«, zavzeti Lož. Toda tamkajšnja posadka jih je še pravočasno odkrila in v izpadu povsem potolkla napadalce. Istranom in Postojnčanom je prizadejala hude izgube ter si prisvojila bogat plen – prapore, ščite, topove in drugo opremo. Deželnoknežjim četam je uspelo osvojiti in požgati Lož šele pozneje, v novi ofenzivi, ki pa jo lahko zanesljivo umestimo v sredino leta 1442, v čas velikega vojnega pohoda vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih na Kranjsko.⁷¹¹

709 Po njegovi smrti so Celjski obljubili podeliti oskrbnništvo na Kostelu Volkerju Turjaškemu, decembra 1449 pa je Friderik Celjski za kostelskega gradiščana imenoval Boltežarja Lihtenberškega. SI AS 1073/I-57r, fol. 47', 72', 94, 103'; prim. 1073/I-2r, fol. 24'; 1063/4536, 1449 december 1., s. I.; CKSL, 1449 december 1., s. I.; BANFI 2023a, str. 78.

710 SI AS 1073/I-57r, fol. 39', 1437 april 4., Celje; CKSL, 1440–1441, s. I.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. I.; OTOREPEC 1996, str. 334–335.

711 KRONES 1883, str. 86–87.

Nasledstveni spor na Ogrskem leta 1440

S smrtjo kralja Albrehta II. so se bili Celjski prisiljeni soočiti s korenito spremenjenimi političnimi okoliščinami. Ob vsej negotovosti, ki je spremljala nepričakovani odhod grofom dobro znanega, družinsko povezanega in vsaj načelno naklonjenega vladarja, se jim je nenadno ponudila otipljiva možnost, da si v Ogrskem kraljestvu zagotovijo izjemen politični vpliv. Že po moževi smrti je Albrehtova vdova Elizabeta 22. februarja 1440 rodila sina Ladislava, zakonitega dediča krone sv. Štefana, čeprav je bilo jasno, da oblasti še zelo dolgo ne bo sposoben osebno prevzeti. V takšnih razmerah je Elizabeta nujno potrebovala močne zaveznike. Glede na sorodstveno bližino je bilo logično, da se bo skušala opreti predvsem na grofe Celjske. Njihovo naklonjenost si je najbrž povsem zavestno prizadevala zagotoviti že 10. januarja, še pred Ladislavovim rojstvom, ko je grofoma Frideriku in Ulriku predala še v Sigismundovem času obljubljeno trdnjavo Kostajnica na Uni.⁹⁴⁶

Odločitev Celjskih, da se kljub nerazrešenemu vprašanju knežjega stanu in suverenosti vpletejo v novo fronto na Ogrskem, morda iz poznejše perspektive deluje pretirano drzno, a je bila v tistem trenutku povsem razumna. Zamrznitev spora s Friderikom Habsburškim je že tako rekoč od zgodnjih mesecev leta 1438 vzpostavila nelagoden *status quo*, v katerem so Celjski nezadržno izgubljali prednost, pridobljeno z vojaškimi uspehi. Ne le da so z Albrehtovo smrtjo izgubili še zadnjega – vsaj pogojnega – zaveznika na kraljevskem prestolu, ampak se je krone polastil njihov neposredni nasprotnik. Nova politična stvarnost jih je potiskala v izrazito podrejeni položaj, saj celo kot (nepriznani) državni knezi niso več tekmovali zgolj z vojvodo, temveč z nemškim kraljem. Toda celjske odločitve za poseganje v ogrsko dinastično politiko zagotovo ne gre razlagati kot dokaz, da so odstopili od zahtev po lastni kneževini in se odtlej zavestno preusmerili na jugovzhod.⁹⁴⁷ Kako vneto so bili pripravljeni braniti knežje interese celo v vojni s samim kraljem, so dokazali komaj dve leti pozneje, ob koncu zime in spomladi 1440 pa so njihove pobude na Ogrskem usmerjali povsem drugačni premisleki.

V trenutnih razmerah in ob upoštevanju Friderikovega previdnega značaja ni bilo veliko bojazni, da bi si jih novi kralj poskusil podrediti s ponovno obuditvijo oboroženih spopadov. Ker celjskim posestim v habsburških deželah trenutno ni pretila neposredna nevarnost, so bile njihove še povsem neokrnjene, v nedavnih bojih preizkušene vojaške zmogljivosti na razpolago za posredovanje na Ogrskem brez pravega tveganja vojskovanja na dveh frontah hkrati. Še bolj kot vojaški premisleki so Celjane k intervenciji na Ogrskem za-

vezovale družinske dolžnosti. Ne glede na osebne račune in lastne politične ambicije je bil Ulrik II. že zaradi krvnih vezi poklican zaščititi pravice vnuka svoje tete Barbare, komaj rojenega prestolonaslednika Ladislava. Zanimarjanje tako očitne sorodstvene obveznosti bi nedvomno zadalo hud udarec njegovemu rodbinskemu ugledu in mednarodnopolitični teži. Še toliko bolj, ker so se Celjski že pod Hermanom II. povzpeli na položaj ene vodilnih plemiških rodbin na Ogrskem, kjer so posedovali velik del družinskih posesti in si zagotovili široko prepoznavnost v službi ogrske krone.

S tega stališča je bila ogrska nasledstvena kriza za Celjske podobno pomemben izziv kot spopad s Friderikom Habsburškim – če je bil njihov namen v slednjem sporu vzpostaviti suvereno oblast nad rodbinskimi posestmi v Svetem rimskem cesarstvu, se je zmagovalcu na Ogrskem obetal nadzor nad celotnim kraljestvom. Ugodna rešitev ogrske krize, ki bi Celjskim morda prinesla celo formalno regentstvo, bi rodbini zagotovila odlično izhodišče pri nadaljnjih prizadevanjih za neodvisno kneževino v okvirih Svetega rimskega cesarstva – oziroma nujno potrebno, v tistem trenutku pravzaprav edino oprijemljivo možnost, da si zagotovijo ključno prednost za enakopravnejše soočenje s kraljem Friderikom. V vsakem primeru bi nadzor nad Ogrsko Celjskim prinesel skokovito povečanje moči: velik porast prihodkov ter dostop do vojaškega potenciala, ki je presegal celo zmogljivosti vseh nemških dežel skupaj – po ocenah beneških diplomatov iz dvajsetih let 15. stoletja nič manj kot 80.000 konjenikov,⁹⁴⁸ kot se popolnoma ujema s številkami uradnega sklica protihusitske armade v istem času.⁹⁴⁹ Če upoštevamo, kako zelo se je v naslednjih letih z namestništvom na Ogrskem okreplil položaj Ivana Hunjadija, je logično, da sta si zadnja grofa Celjska ta cilj prizadevala doseči z vsemi sredstvi.

Drugo vprašanje je, ali si je grofovsko rodbina v resnici lahko privoščila drznejšo intervencijo v ogrsko visoko politiko, saj je bilo že vnaprej jasno, da bo tak korak zahteval velikopotezen vojaški angažma. Poznejši razplet dogodkov nakazuje kvečjemu negativni odgovor, saj se je Ulrik II. v ogrsko pustolovščino zagotovo podal nekoliko nepremišljeno oziroma s prevelikimi pričakovanji, morda pod vtisom preteklega merjenja moči s Friderikom Habsburškim. V prejšnjih letih je celjski bojni stroj res nanizal vrsto lokalnih uspehov v domačih deželah, ni pa izbojeval odločilne zmage, ki bi vojvodo oziroma poznejšega kralja Friderika prisilila v priznanje knežje neodvisnosti. V primerjavi s fajdnim obračunavanjem na pretežno lokalni ravni je boj za ogrski prestol celjske zmogljivosti postavil pred veliko težjo preizkušnjo, ki ji nazadnje niso dorasle.

⁹⁴⁶ LICHNOWSKY 1842, št. 23, 1440 januar 10., Budim; za Hrvatsko Kostajnico prim. REGAN, DUGAČKI 2024, str. 190–191.

⁹⁴⁷ KLAJČ 1991, str. 93.

⁹⁴⁸ MURATORI 1733, str. 960–968; CARLETON MUNRO 1907, str. 14–18.

⁹⁴⁹ FEJÉR 1843, št. LXXX, [1430]; KLAJČ 1901, str. 125–126.

◆
70. Dobro ohranjena cev
bombarde kalibra 190 mm
iz sredine 15. stoletja
| © PMPO, INV. ŠT. UO 963 O,
FOTO: TOMAŽ LAUKO

Vojskovanje takih razsežnosti je med drugim pomenilo veliko logistično breme. Da se je Ulrik Celjski spoprijemal z resnimi težavami pri oskrbi svojih čet s primernim orožjem in opremo, nedvoumno opozarjajo njegove pritožbe dunajskim mestnim oblastem julija 1441, saj mu niso dovolile izvoziti že nakupljenih sulic in železnih klobukov, ki bi jih nujno potreboval v tedaj že končanih bojih na Ogrskem.⁹⁵⁰ Tehnološko še večji izziv je pomenilo vzdrževanje artilerijskega parka. To nalogo je bilo treba prepustiti izkušenim specialistom – topniškim mojstrom, ki so se sredi 15. stoletja uvrščali med posebej iskan vojaški kader. Pod celjskim praporom je v tem času poimensko izpričan vsaj eden, Andrej Eulenschmied. Grofje so mu leta 1441 za zvesto službo – najverjetneje v ogrski nasledstveni vojni, a morda tudi še nekoliko zgodnejših spopadov s krško škofijo in vojvodo Friderikom V. – podelili v fevd grad Belec v Hrvaškem Zagorju skupaj z dosmrtno rento 20 *m* pfenigov.⁹⁵¹

Vsaj eno občutno prednost je Celjskim obetalo zavezništvo z vojvodo Albrehtom VI., zapostavljenim in vedno znova izigranim mlajšim bratom njihovega velikega nasprotnika Friderika V., ki ga je načrtno odriival od vladanja oziroma družinske dediščine. Njuna nesoglasja so imela že težavno zgodovino. Maja 1436 se je moral Albreht s podpisom šestletnega sporazuma odpovedati političnemu udejstvovanju in oblasti nad vsemi posestmi oziroma deželami v skupni lasti, v zameno pa mu je Friderik zagotovil zgolj svojo zaščito in vse potrebno za dostojno življenje.⁹⁵² Ker se Albreht ni bil pripravljen zadovoljiti s tako podrejenim položajem, se je poleti 1439 potegoval za skrbništvo nad mladoletnim vojvodo Sigmundom, sinom pokojnega strica Friderika IV. Že tedaj je Albreht poiskal zaslombo Celjskih, ki so mu na pomoč posla-

li oddelek svojih mož oziroma najemnikov. Intervencija ni veliko zalegla, saj so tirolski deželni stanovi skrbništvo nad mladoletnim Sigmundom za naslednja štiri leta zaupali Frideriku V., a ob pogoju, da varovanec ostane na domačem Tirolskem, premoženje njegovega očeta pa nedotaknjeno. Da bi vsaj delno ugodil razočaranemu bratu in ga odvrnil od nadaljnega povezovanja s svojimi nasprotniki – vključno z že tako sovražnimi Celjskimi – mu je vojvoda Friderik avgusta vendarle za tri leta predal del posesti v habsburških Prednjih deželah in na Koroškem ter mu zagotovil še izplačilo občutne rente.⁹⁵³

Že nekaj mesecev pozneje so se nesoglasja med bratom ponovno zaostila. Friderik je namreč prekršil komaj sklenjeni dogovor o Sigmundovem skrbništvu in se skušal polastiti tirolske dediščine, po smrti kralja Albrehta II. pa še njegove zapuščine, ki bi mu poleg Avstrije teoretično lahko prinesla tudi oblast nad Češko in Ogrsko. Za uresničitev tega cilja je Friderik poskusil brezobzirno izigrati mlajšega brata na pogajanjih z avstrijskimi deželnimi stanovi, a je njegove načrte februarja 1440 prekrizalo rojstvo prestolonaslednika Ladislava Posmrtnega. Bratski spor so marca poskušali pomiriti z arbitražo, ki je prinašala nov, bistveno enakopravnejši sporazum o delitvi posesti oziroma prihodkov. Albreht VI. si je prizadeval ta uspeh nadgraditi s še tesnejšim povezovanjem s Celjskimi, ko je kot ključni partner Ulrika II. zagotovil zaslombo ogrski kraljici Elizabeti in njenemu pravkar rojenemu sinu.⁹⁵⁴

Spodbudne obete za uspeh celjskih ambicij je vlivala tudi razklanost ogrskega plemstva, ki se zaradi medsebojnih razprtij ni bilo sposobno poenotiti pri vprašanju kraljevega

⁹⁵⁰ UHLIRZ 1900, št. 2810, 1441 julij 28, Varaždin.

⁹⁵¹ SI AS 1073/I-57r, fol. 104'-105.

⁹⁵² CHMEL 1837b, št. XXII, 1436 maj 13., Dunaj.

⁹⁵³ CHMEL 1837b, št. XXXVII, 1439 avgust 5., s. I.; LANGMEIER 2015, str. 34–38.

⁹⁵⁴ CHMEL 1837b, št. V, 1440 marec 3., Dunaj; št. VI, 1440 marec 3., Dunaj; št. IX, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1859, št. 479, 1442 april 5., Krems; LANGMEIER 2015, str. 38–49.

Boj za Kranjsko

227

Podatki iz Strassoldove računske knjige in sočasnih obračunov deželnoknežjih posesti na Kranjskem kljub na videz suhoparni administrativni naravi ključno dopolnjujejo naše vedenje o veliki ofenzivi, ki jo Celjska kronika dokumentira zgolj v bistvenih potezah. Obžalovati gre, da o sestavi in oskrbi mogočne armade vojvode Albrehta in pokneženih grofov nimamo nikakršnih kvantitativnih podatkov razen splošnih opažanj sodobnikov, ki so jo opisovali kot »zelo veliko« in dobro opremljeno, medtem ko Celjska kronika posebej omenja očitno impresivno topništvo.¹¹¹⁷ Združene sile so na Kranjsko skoraj gotovo vdrle s Štajerske in v nočnem naskoku brez omembe vrednih žrtev najprej zavzele Kranj. To se je najverjetneje zgodilo konec maja ali v zgodnjih dneh junija 1442, le malo pred začetkom obleganja Ljubljane, ki je postala naslednja tarča napadalcev.¹¹¹⁸

Kranjska deželna prestolnica je bila brez dvoma daleč najpomembnejši strateški cilj Albrehtove in Ulrikove pomladne ofenzive. Njeno zavzetje bi kralju Frideriku zadalo silovit udarec, vendar je bila razmeroma velika, z obzidjem in deželnoknežjimi četami zavarovana mestna naselbina vse prej kot lahek plen. Napadalcem je morda nekaj upanja vlivalo precej uborno stanje ljubljanskega utrdbenega sistema. Njegove šibke točke si je očitno prizadeval odpraviti že Ernest Železni, ko je junija 1416 okoliške podložnike pozival k pomoči pri »velikih gradnjah« v Ljubljani. Čeprav tega v razglasu ni posebej pojasnil, so bila tedanja gradbena dela po vsej verjetnosti usmerjena predvsem v obnovo oziroma dograjevanje mestnega obzidja, saj je potreboval delovno silo za vožnjo apna in kamenja ter kopanje jarkov.¹¹¹⁹ Izkupička delovne akcije ne poznamo, a spomladi 1442 vojskovod-

je in administratorji kralja Friderika očitno niso imeli pravega zaupanja v ljubljanske fortifikacije, saj so jih sklenili v skrajni sili dodatno utrditi s palisadami, ki so jih postavili posebej za ta namen najeti delavci.¹¹²⁰

Stanje mestnega obzidja ni bilo ravno spodbudno niti pozneje, ko je habsburški vladar maja 1447 vsled ogrske nevarnosti ukazal okoliškim prebivalcem, naj ob pozivu pridejo z vsem potrebnim orodjem in opremo utrjevati zidove, palisade in jarke, saj bodo nato v primeru nevarnosti tudi njim samim lahko zagotavljali varno zavetje.¹¹²¹ Dekret je najbrž ostal brez velikega odziva, ker ga je Friderik ponovil že aprila naslednje leto ter nato v skoraj enaki obliki še julija 1463 v strahu pred skorajšnjim napadom Osmanov, ki so pravkar zavzeli Bosno.¹¹²² V splošnem najranljivejši del ljubljanskega utrdbenega obročja je bil Novi trg na zahodnem bregu Ljubljane. Do začetka 14. stoletja so ga sicer že obdali z obzidjem, ki ga je deloma zgradil nemški viteški red, vendar je bil zaradi sorazmerno osamljene lege, ločen od izvirnega mestnega jedra na drugi strani reke, izrazito izpostavljen sovražnemu napadu.¹¹²³ Njegovo obrambo je oteževal tudi povsem nezaščiten breg Ljubljane. Te pomanjkljivosti niso

¹¹²⁰ GNIRS 1909, str. 26.

¹¹²¹ SI AS 1063/597, 1447 maj 2., Maribor; CKSL, 1447 maj 2., Maribor; GZL 3/56, 1447 maj 2., Maribor.

¹¹²² CHMEL 1859, št. 2440, 1448 april 30., Maribor; GZL 3/73, 1463 julij 5., s. I.

¹¹²³ Od leta 1307 nemški viteški red omenjenega dela obzidja ni bil več dolžan ne utrjevati ne stražiti, pač pa so morali te obveze še naprej izpolnjevati njegovi tamkajšnji podložniki. GZL 10/14, 1307 junij 13., Ljubljana.

¹¹¹⁷ KRONES 1883, str. 88; LHOTSKY 1949, str. 542.

¹¹¹⁸ KRONES 1883, str. 90.

¹¹¹⁹ GZL 3/33, 1416 junij 20., Bolzano.

◆
 80. Kranj
 | REPRODUCIRANO PO:
 ZEILLER, MERIAN 1649, STR. 118

odpravili niti naslednjih dvesto let,¹¹²⁴ saj je Martin Zeiller nanjo opozoril še v sloviti Merianovi topografiji. Čeprav je v opisu Ljubljane posebej omenil uspešen odpor proti invaziji grofov Celjskih in vojvode Albrehta VI. ter razmeroma impresiven grajski kompleks nad mestom, je iz njegovega pisanja vendarle mogoče razbrati, da zunanji opazovalci celo sredi 17. stoletja niso bili posebej prepričani v obrambne sposobnosti kranjske prestolnice.¹¹²⁵

Čete vojvode Albrehta in Ulrika Celjskega so pred Ljubljano prispele kmalu po zavzetju Kranja, v zgodnjem juniju. Napadalcı so nedvomno dobro poznali šibke točke obzidanega mesta, v katerem so se mudili že večkrat poprej.¹¹²⁶ Domnevamo lahko, da so po glavni prometnici z Gorenjske

prek celjskega gospostva Smlednik vstopili v Ljubljansko kotlino s severa in prikorakali do zahodnega brega Ljubljanice, kjer se jim je ponujala idealna priložnost za obleganje Novega trga – z vidika kopenske armade brez rečnega ladjevja zagotovo najranljivejše tarče v okviru mestne naselbine. Vojvoda in celjski grof sta na primerni oddaljenosti ukazala postaviti tabor, nato pa začela z obleganjem. Opogumljena z močno topniško oborožitvijo sta nemara pričakovala, da jima bo uspelo že v kratkem ustrahovati branilce in jih prepričati, naj položijo orožje. Prepričana v lastno moč sta prek odposlancev skušala v predajo prisiliti celo Trst, ki sta mu v nasprotnem primeru grozila z opustošenjem.¹¹²⁷

Njune pretnje niso dosegle pravega učinka, kajti deželna obramba ni popustila ne pod psihološkim pritiskom ne topovskimi salvami. Razmere na bojišču so se kmalu začele obračati v kraljevo korist. Kljub nezavidljivemu stanju mestnega obzidja Ljubljana pod sposobnim poveljstvom Jurija Apfaltrerja ni klonila niti po morda celo dveh ali treh tednih obstreljevanja. Zato so se pobudniki bliskovite ofenzive kmalu znašli v nezavidljivem položaju. Uspeh njihovega strateškega načrta je bil skoraj povsem odvisen od hitrosti napredovanja. Če bi se jim posrečilo presenetiti nasprotnika

1124 Večja utrdbeni dela so zaradi osmanske nevarnosti spet izvajali januarja 1478. Tedaj je cesar Friderik dovolil sekanje gozdov v okolici Ljubljane za les, potreben pri utrjevanju mesta. GZL 4/9, 1478 januar 27., Gradec. Friderika je očitno skrbel zlasti še vedno nezaščiten breg Ljubljanice, saj je sodniku in mestnemu svetu naročil, naj čim prej zgradijo obzidje med obema mostovoma. Za ta dela je pozval vse okoliške podložnike v krogu 4 milj ali približno 30 km od Ljubljane, naj pridejo na tlako z vso potrebno opremo in orodjem. Obenem je ukazal ljubljanskim Judom, naj končno utrdijo obzidje na Novem trgu od vicedomove hiše do Ljubljanice skupaj s stolpom na bregu, »kot je njihova dolžnost«. GZL 6/41, 1478 januar 20., Gradec; 6/43, 1478 januar 27., Gradec; 6/44, 1478 januar 27., Gradec.

1125 ZEILLER, MERIAN 1649, str. 122–123.

1126 Celjski so v Ljubljani posedovali tudi več nepremičnin. Herman II. Celjski je po Ortenburških med drugim podedoval hišo na Novem trgu, ki jo je nato leta 1422 podelil Ulriku točaja Ostroviškemu in njegovim dedičem. WIESSNER 1977, št. 394, 1422 avgust 24., Celje.

1127 MEGISER 1612, str. 1112; PICCOLOMINI 2025, str. 82.

◆
81. Pogled na Ljubljano
izpred Novega trga na
veduti Giovannija Battiste
Pieronija iz leta 1639
| © NMS, INV. št. R-1415,
FOTO: TOMAŽ LAUKO

in se dovolj kmalu polastiti ključnih težišč dežele Kranjske, bi bili na dobri poti, da kralja Friderika prisilijo k ugodnemu kompromisu. V nasprotnem primeru se jim je zaradi reakcije premočnega sovražnika obetal tako rekoč neizogiben polom, toliko bolj gotov, kolikor dlje so vztrajali pri brezplodnem obleganju Ljubljane. Predvsem pa se je pokazalo, da so daleč podcenili deželno knežji upravni aparat in njegovo sposobnost za mobiliziranje sil. Ustrezno pripravljeni na oboroženo posredovanje so namreč kraljevi opolnomočenci že presenetljivo hitro poslali v napad enoto konjenice pod poveljstvom viteza Hartmana Thurna, da bi razbremenili pritisk na Ljubljano.¹¹²⁸ Thurnovi konjeniki so na celjsko ozemlje vdrli s severa, s Štajerske ali morda skrajnega vzhodnega roba Koroške. Bodisi načrtno, po zaslugi vohunovega obvestila, bodisi povsem po naključju so pri Žalcu prestregli slabo varovan voz Friderika Celjskega, ki je z Žovneka v Celje peljal del rodbinskega zaklada, in si brez boja prilastili nasprotnikove dragocenosti.¹¹²⁹

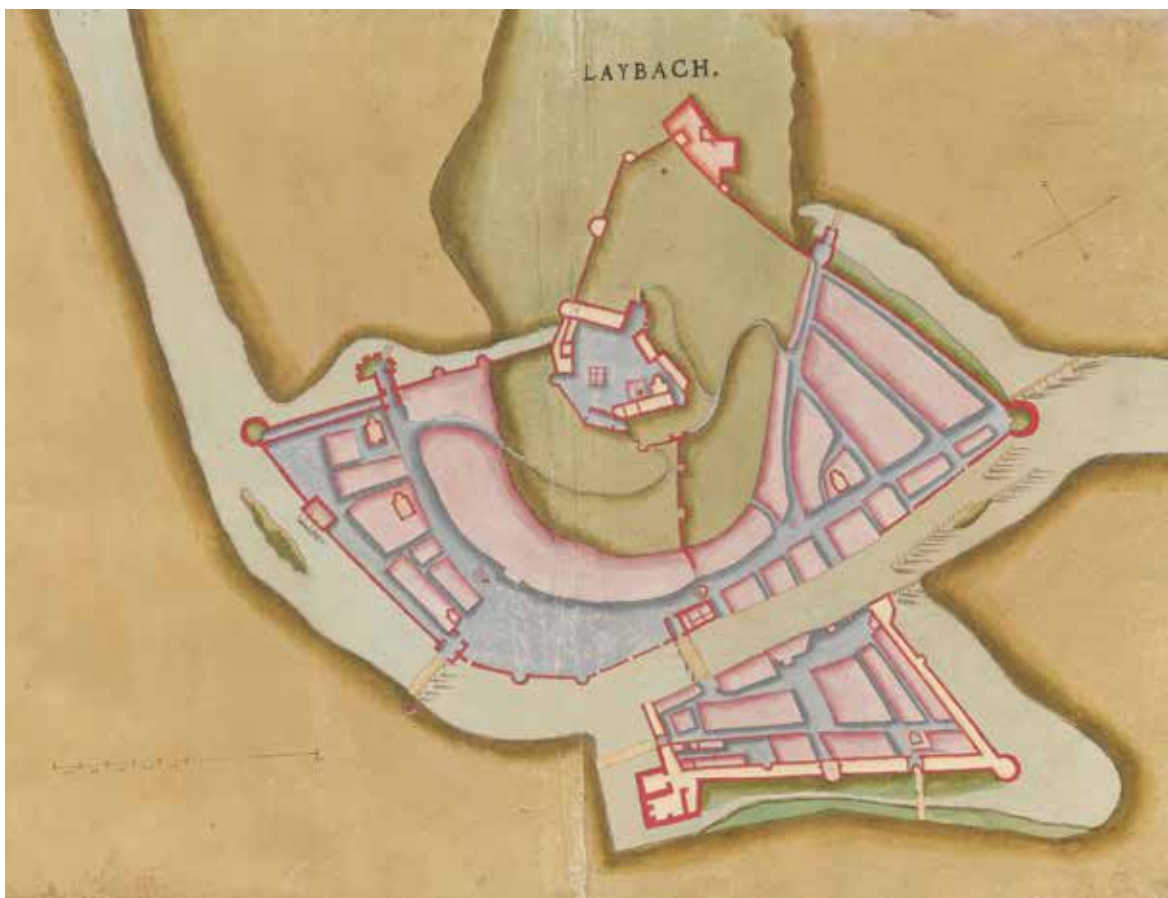
Ulrikove in Albrehtove načrte sta v isti sapi prekržala dva kritična udarca – po eni strani bližanje kraljevih okrepitev, ki so z vdorom v samo osrčje celjske grofije odrezale

mogočno armado pred ljubljanskim obzidjem od središča rodbinskega ozemlja in poglavitne logistične baze, po drugi strani pa težka denarna izguba, zaradi katere Celjski po vsej verjetnosti že kratkoročno niso več zmogli poplačati najemniških čet in vseh drugih stroškov potratne oskrbe na vrhuncu vojnega pohoda. Dramatično zaostrovanje razmer je grofa Celjskega in habsburškega vojvodo sililo v iskanje hitrih, bolj kot ne oportunističnih rešitev, ki so mejile na nevarno improvizacijo. Z nadaljnjim vztrajanjem pred Ljubljano bi njuna vojska postala lahek plen združenih meddeželnih sil, koncentrično bližajočih se iz več smeri – od Istre in Gorenjske do Koroške ter Štajerske. Zato jima ni preostalo drugega, kot da opustita obleganje. Potem ko sta se v očitnem izrazu nemoči maščevala Apfaltrerju s požigom in razdejanjem njegovega stolpa Turn nad današnjim dvorcem Tivoli,¹¹³⁰ sta na kresni večer, 24. junija, ukazala umik. Njune čete so medtem z ognjem

¹¹³⁰ Ta podatek posredno dokazuje, da so Albrehtove in Ulrikove sile oblegale Ljubljano z zahoda, med bregom Ljubljanice in obronki Rožnika, kjer je stal stolp Jurija Apfaltrerja. KRONES 1883, str. 88; STOPAR 1999, str. 9–10. Čeprav sodobni raziskovalci večinoma soglašajo, da Turna po razdejanju niso obnovili, je tak sklep morda prenačilen, kajti listina iz maja 1484 pravi o stolpu in gozdovih pri Ljubljani v lasti Sigune, hčere Jurija Apfaltrerja in soproge Janeza Sauraua. GZL 10/87, 1484 maj 28., s. l.

¹¹²⁸ Verjetno pripadnik rodu salzburških ministerialov iz kraja Sankt Jakob am Thurn pri Halleinu.

¹¹²⁹ KRONES 1883, str. 89–90.

◆
82. Načrt Ljubljane in
mestnega obzidja iz
zgodnjega 17. stoletja
| © ÖNB, COD. 8607, FOL. 2

◆
83. Vojaški šotori
v inventarnih popisih kralja
Maksimilijana iz prvih let
16. stoletja
| © ÖNB, COD. 10824, FOL. 26

Osvajanje Hrvaške in Dalmacije

323

Kot so grofje Celjski storili že večkrat v preteklosti, kadar je usoda prekrizala njihove načrte na drugih žariščih, je Ulrik svoje appetite in vojaško moč preusmeril v hrvaške dežele. Po eni strani je to pravzaprav pomenilo le nadaljevanje že dolgo prej zastavljene rodbinske politike, ki niti ob vseh drugih izzivih ni nikoli povsem zanemarila vizije širjenja na Balkan. Zadnji Celjan je po uspešni pokoritvi Slavonije za nekaj časa odstopil od intenzivnejšega vpletanja na južni fronti. Namesto da bi skušal izkoristiti smrt Franka Talovca v bitki na Kosovu jeseni 1448, ki je še dodatno oslabila njegove tekmece, je prezaposlen z drugimi izzivi pobudo na Hrvaškem in v Dalmaciji raje začasno prepustil svojemu zavezniku Štefanu Vukčiću Kosači. Že poleti 1451, še pred veliko vstajo mailberške zveze, mu je Ulrik zagotovil močno podporo na osvajalnem pohodu proti Dubrovniku. Eno od področij, na katerem so mu Celjski lahko ponudili posebej koristno pomoč, je bil prenos sodobne oborožitvene tehnologije. V pismu, sestavljenem 2. septembra 1451, so Dubrovčani tožili bosanskemu kralju Štefanu Tomašu nad pomočjo, ki jo je Ulrik Celjski pošiljal vojvodi Vukčiću – »bombarde in druge vojne naprave, zlasti takšne za lučanje ognja«, in tudi inženirce ter topniške mojstre.¹⁶³⁹

V okviru širšega mirovnega sporazuma med Ogrsko in Osmanskim cesarstvom se je moral Vukčić odpovedati osvojitvam na dubrovniškem ozemlju, vendar je tudi v naslednjih letih vzdrževal redne diplomatske stike z Ulrikom Celjskim, ki se je v zapletenem političnem mnogokotniku med Bosno, Dubrovnikom, Benetkami, Ogrskim kraljestvom in Osmanskim cesarstvom potrdil za enega ključnih politič-

nih akterjev na zahodnem Balkanu.¹⁶⁴⁰ V taki vlogi so ga nedvoumno prepoznavale dubrovniške oblasti, ko so se leta 1452 obrnile na Ivana Hunjadija, naj jim pomaga grofe Celjske in druge ogrske magnate odvrniti od morebitnih povračilnih napadov na vojvodi Vladislava in Petra Vojsalića, ki sta Dubrovniku priskočila na pomoč v vojni s Štefanom Vukčićem.¹⁶⁴¹ V iskanju mednarodne podpore so si dubrovniški diplomati v naslednjih mesecih vneto prizadevali na svojo stran pridobiti koristne zaveznike. V začetku leta 1453 so lobirali pri srbskem despotu, naj ogrske stanove odvrne od potrditve privilegijev vojvodi Štefanu Vukčiću, le malo zatem pa so se zahvaljevali Ivanu Hunjadiju za zagovarjanje njihovih interesov pri Benečanih in ga hkrati prosili za nadaljnjo zaščito pred Vukčićevo invazijo.¹⁶⁴²

V zgodnjih mesecih leta 1453 je že tako zaostrene razmere dodatno zapletla smrt hrvaško-dalmatinskega bana Petra, zadnjega od nekdanj mogočnih bratov Talovcev. Njegov odhod je sprožil velik spopad za rodbinsko dediščino, ki so jo Petrovi vdovi Jadviigi ter mladoletnima sinovoma Ivanu in Štefanu skušali iztrgati različni pretendenti. Nedavno ovdoveli vojvoda Štefan Vukčić Kosača se je Jadviigi vsiljeval kar za novega soproga, medtem ko ji je bosanski kralj Štefan Tomaš ponujal roko svojega sina in naslednika. Za še nevarnejšega tekmeca se je dokazal zadnji grof Celjski, čeprav sta si njihove ambicije prizadevala zajeziiti tako Ivan Hunjadi kot Beneška republika. Zaradi številnih izzivov in obveznosti na

¹⁶³⁹ IORGA 1899, str. 456; ĆIRKOVIĆ 1964, str. 161; ŠUNJIĆ 1996, str. 250–254.

¹⁶⁴⁰ KLAJČ 1901, str. 247–252; VOJE 1999, str. 110; LOVRENOVIĆ 2006, str. 298, 302–313.

¹⁶⁴¹ GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 296, 1452, s. I.; št. 299, 1452, s. I.; FER-MENDŽIN 1892, št. CMXXVIII, 1452, Dubrovnik; prim. IORGA 1899, str. 471; ŠUNJIĆ 1996, str. 255–275.

¹⁶⁴² GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 304, 1453, s. I.; št. 307, 1453 avgust 16., Dubrovnik.

Celjski prodor
na Hrvaško
in v Dalmacijo
1454–1456

◆
122. »Naprave za lučanje ognja«, ki jih je Ulrik Celjski poslal Štefanu Vukčiću, bi poleg topništva lahko vključevale tudi vzvodne katapulte s protiutežjo, znane kot blida ali tribok
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

325

dunajskem dvoru, kjer je tedaj še zasedal vodilni položaj, si Ulrik sprva ni mogel privoščiti osebne intervencije na dalmatinski fronti. Nemalo negotovosti je sprožalo že vprašanje banske oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo. Kraljevič Ladislav Posmrtni jo je obljubljal različnim kandidatom – po eni strani Ivanu Hunjadiju, njegovemu neimenovanemu bratrancu ali sinu Ladislavu, po drugi strani pa Ulriku Celjskemu.¹⁶⁴³

Seveda ne preseneča, da so razvoj dogodkov zelo pozorno spremljali v Dubrovniku, kjer so se že takoj po smrti Petra Talovca pri ogrskem kralju zavzemali, naj čim prej imenuje sposobnega naslednika na čelu Hrvaške in Dalmacije. Ob nekoliko prenačljivi novici, da je ta čast pripadla Ladislavu Hunjadiju, niso zamudili priložnosti, da izbrancu pristrčno čestitajo. Ko se je razvedelo, da je Ladislav Posmrtni bansko funkcijo istočasno zaupal tudi Ulriku Celjskemu, so dubrovniške oblasti nemudoma popravile pomoto in se obrnile na kralja z novim dopisom, v katerem so izražale zadovoljstvo ob modri izbiri tako uglednih kandidatov, a hkrati prosile, naj vendar vsaj enega od njiju čim prej pošlje v hrvaško-dalmatinsko banovino.¹⁶⁴⁴ Nenavadno celjsko-hunjadijevsko dvovladje bi v tako nedoročenih razmerah zlahka postalo nov vir hudih sporov, a se je nazadnje razrešilo tako rekoč samo od sebe. Ne Ivan Hunjadi ne njegov sin namreč nista pokazala prave volje za prevzem funkcije, ki je spričo osmanske nevarnosti niti nista bila sposobna izvajati. Zato je na prelomu v leto 1454, kmalu po neslavnem izgonu s kraljevega dvora, ponujeno priložnost nazadnje izkoristil Ulrik Celjski.

¹⁶⁴³ Prim. KLAJČ 1901, str. 269–270.

¹⁶⁴⁴ GELCICH, THALLÖCZY 1887, št. 308, 1453, s. l.; št. 309, 1453, Dubrovnik; št. 310, 1453, Dubrovnik.

Na strani Talovcev ni bilo več nikogar, ki bi mu lahko resneje oporekal samovoljno prisvojitve banske oblasti v Hrvaški in Dalmaciji – niti ne tamkajšnji podban Tomaž Bojničič iz Plave, ki je nastopil kot zagovornik Petrove vdove in sinov ter ob sebi združil nekdanje gradiščane oziroma vidnejše privrženke pokojnega bana. Člani te šibke *ad hoc* koalicije so se dobro zavedali, da brez zunanje pomoči nimajo nikakršne možnosti preživetja pred premočjo celjskih sil in njihovega zaveznika vojvode Štefana Vukčića Kosače. Zato so zaprosili za zaščito Beneško republiko in ji zaupali osrednje rodbinske postojanke: Knin,¹⁶⁴⁵ Lab,¹⁶⁴⁶ Ključico,¹⁶⁴⁷ Klis,¹⁶⁴⁸ Sinj,¹⁶⁴⁹ Čačvino¹⁶⁵⁰ in Petrovac.¹⁶⁵¹ Da bi zavarovale svoje interese v Dalmaciji predvsem pred pretenzijami Štefana Vukčića, so beneške oblasti privolile v ponudbo in v imenu mladih Talovcev prevzele jamstvo nad naštetimi utrdбами vse do njune polnoletnosti.¹⁶⁵² Podobno varstvo pred napadi grabežljivih sosedov so zagotovile Ivanu Frankopanskemu in hkrati s plačilom podkupnine začasno odvrnile Osmane od vdorov v Albanijo.¹⁶⁵³

Beneške strateške priprave so delovale dovolj prepričljivo, da so v odstop od svojih terjatev prepričale vojvodo Vukčića Kosačo.¹⁶⁵⁴ Nekoliko manj učinkovito so od ofenziv-

¹⁶⁴⁵ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 263–268.

¹⁶⁴⁶ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 268.

¹⁶⁴⁷ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 261–262.

¹⁶⁴⁸ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 254–257.

¹⁶⁴⁹ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 555–556.

¹⁶⁵⁰ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 85–86.

¹⁶⁵¹ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 496.

¹⁶⁵² LJUBIČ 1891, št. XXXII, 1454 januar 22., Benetke; št. XXXVII, 1454 marec 18., Benetke; KLAJČ 1901, str. 270; ŠUNJIČ 1996, str. 277–278; LOVRENOVIČ 2006, str. 299.

¹⁶⁵³ LJUBIČ 1891, št. XXXVI, 1454 marec 15., Benetke; št. XXXIX, 1454 april 4., Benetke; št. XXXX, 1454 april 12., Benetke.

¹⁶⁵⁴ Prim. ŠUNJIČ 1996, str. 280–281.

nih načrtov odvrčale Ulrika Celjskega, trenutno izrinjene-ga iz Avstrije proti Balkanu, kjer se je po obsežni mobilizaciji čet znašel v položaju sorazmerne moči. Čeprav si Ulrik ni drznil izzvati spopada z mogočno Republiko, je pravilno presodil, da se mu ob preboju v Dalmacijo ni treba pretirano bati njenega odziva, dokler delovanje celjskih sil ostane strogo omejeno na ogrsko oziroma hrvaško stran državne meje in se izogne varnostnim območjem pod neposredno beneško zaščito. Kljub rožljanju z orožjem so se namreč beneške oblasti v senci neprimerno smrtonosnejše osmanske grožnje dosledno izogibale obmejnemu incidentom, s katerimi bi si od-tujile zaupanje Ogrskega kraljestva kot edine velike sile v soseščini, iskreno zainteresirane za skupni boj proti Osmanom. Celjskim načrtom so ustrezale tudi trenutne raz-mere na Ogrskem, saj je bil Ivan Hunjadi spomladi 1454 ob velikem osmanskem vdoru v Srbijo prisiljen zapustiti Ladislavov dvor in se v celoti posvetiti organiziranju mejne obrambe. Preobremenjen z varovanjem Beograda in zahtev-nimi pripravami na nov križarski pohod je zato pobudo na Hrvaškem povsem prepustil celjski strani.¹⁶⁵⁵

Najpozneje v začetku poletja se je Ulrik odločil z orožjem uveljaviti bansko oblast nad Hrvaško in Dalmacijo. Tega cilja ni mogel doseči v enem samem velikopoteznem udaru, saj bi z napadom na katero od utrjenih oporišč Talovcev sprožil širši spopad z Beneško republiko, ki je jamčila za njihovo varnost. Kot primernejši cilj in hkrati še zelo uporabno izhodišče za nadaljnji prodor v Cetino oziroma Liko pa se je ponujala Ostrovica.¹⁶⁵⁶ Utrdbo nad Zadrom, ki je nadzorovala prehod iz celine do jadranske obale, sta po smrti Petra Talovca prevzela Tomaž Kurjaković Krbavski in njegov sin Gregor. Zaradi njenega izjemnega strateškega položaja so se za Ostrovico potegovali tudi Benečani – še toliko bolj, ker so jo Krbavski izkoristili za roparske vpade na beneško ozemlje v zaledju Zadra, hkrati pa so pri Benkovcu marca 1453 začeli graditi novo utrdbo Kličevica, očitno kot napadalno mostišče, od koder bi Republiko lahko iztrgali bližnjo Vrano.¹⁶⁵⁷ Osrednji pobudnik osvajalnih načrtov je bil menda Gregor Krbavski, a beneški diplomatski posredniki niti pri njegovem očetu Tomažu in drugih sorodnikih niso mogli izposlovati ustreznega zadoščenja za prejeto škodo. Krbavski so jim sicer ponudili varnostna zagotovila, a ne le da niso privolili v rušenje Kličevice, temveč se niso bili pripravljeni odpovedati niti načrtovani gradnji dodatnih obmejnih utrdb, saj naj bi jo zaukazal sam ogrski kralj. Benečani so se sprva zadovoljili z obljubami miru, ki pa so ga že v kratkem prekinili novi roparski vpadi in ugrabitev njihovega uslužbenca Benedikta de Gallelisa, ki jo je sicer na lastno pest zagrešil

krbavski gradiščan z utrdbe Ripča. Nekaj časa je kazalo, da jim bo osrednjo točko spora uspelo rešiti brez nasilja, in sicer z odkupom trdnjave Ostrovica.¹⁶⁵⁸ Pobuda za takšno transakcijo je morda prišla celo od samih Krbavskih, vendar pogovori očitno niso privedli do obojestransko sprejemljivega sporazuma. Beneške oblasti so zato svojemu poveljniku v Zadru junija 1454 ukazale, naj za vsoto največ 500 dukatov dokončno pridobi Ostrovico, ob tem pa še poskusi zajeti Gregorja Krbavskega kot osrednjega sovražnika Republike.¹⁶⁵⁹

Beneškim silam ni uspelo pravi čas doseči ne enega ne drugega, pač pa jih je v tekmi za Ostrovico prehitel grof Celjski. Ne glede na rodbinske vezi s Krbavskimi, spletene nekaj desetletij prej, v času grofa Franka, se je Ulrik odločil, da jim utrdbo iztrga z orožjem, vendar se je zaradi preobilja drugih prednostnih ciljev v istem času tega izziva lotil površno oziroma v naglici. Napad na Krbavske je namreč poveril zgolj svojim lokalnim silam, ne pa preizkušenemu Janu Vitovcu, saj je njegove usluge pozno spomladi oziroma v začetku poletja 1454 potreboval na Koroškem, kamor sta odjezdila z mogočnim kontingentom 1500 mož v pričakovanju silovitega spopada z bamberskim škofom in njegovimi podporniki.¹⁶⁶⁰ Drobljenje sil se je Ulriku maščevalo, saj je vdor njegovih privržencev na Hrvaško klavrno spodletel. Čeprav Krbavski niso mogli računati na pomoč svojega zaveznika Ivana Hunjadija, ki je prav tedaj pospešeno novačil moštvo za obrambo pred velikim osmanskim vdorom v Srbsko despotovino, to navsezadnje niti ni bilo potrebno. Po poročanju celjskega kronista so namreč 20. julija premagali Ulrikove enote – menda natančno istega dne, ko je na Žovneku v večernih urah umrl njegov oče Friderik. A to ni bilo edino zloslutno znamenje, ki je ostalo zapisano v spominu sodobnikov. Ko je dal Ulrik nedolgo pozneje zakladnico svojega pokojnega očeta z Žovneka prepe-ljati na celjski Stari grad, je namreč okoliške gozdove nena-doma razdejal nepopisen vihar in simbolično napovedal prihodnje pretrese v nesrečni usodi Celjskih.¹⁶⁶¹

Naj je takšnim opomnikom pripisoval globlji pomen ali ne, si Ulrik sredi razgretih razmer ni mogel privoščiti dolgotrajnega žalovanja za očetom. Glavnino svojih sil pod Vitovčevim poveljstvom je poslal v novo ofenzivo, ki je hitro sprala madež sramotnega poraza. Celjski kondotjer je Krbavskim odvzel Ostrovico in še eno v virih neimenovano utrdbo ter jih prisilil v podpis premirja. Potek tega spopada in dogodkov v nadaljevanju je le skopo dokumentiran, še pri tem pa smo odvisni predvsem od sekundarnih poročil oziroma korespondence iz

¹⁶⁵⁵ KLAIC 1901, str. 266–268.

¹⁶⁵⁶ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 458–459.

¹⁶⁵⁷ REGAN, DUGAČKI 2024, str. 253.

¹⁶⁵⁸ Že leta 1411 je vojvoda Sandalj Hranič utrdbo Ostrovica prodal Benečanom za 5000 dukatov, a je niso mogli trajno obdržati. FEJÉR 1842, št. LXXX, 1411 april 13., s. I.

¹⁶⁵⁹ LJUBIČ 1891, št. XXXIV, 1454 junij 13., Benetke; LUKŠIĆ 2004, str. 198–208.

¹⁶⁶⁰ WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 523; KRONES 1883, str. 115.

¹⁶⁶¹ KRONES 1883, str. 116; GUBO 1890, str. 24; KLAIC 1901, str. 270.

Cesarjeva poravnava s Katarino Celjsko in Janom Vitovcem

374

Kljub dramatičnim zasukom je razvoj vojaških operacij do decembra 1457 strateško pobudo v bojih za celjsko nasledstvo naklonil cesarju Frideriku, ki je užival tudi močno podporo deželnega plemstva. Proti takemu nasprotniku Vitovec in vdova Katarina nista mogla pričakovati vojaške zmage, zato sta raje poskusila doseči diplomatski sporazum. Grofica Katarina je sprva še računala na zaslombo Ladislava Posmrtnega, vendar ji mladi kralj v navzkrižju različnih pretendentov za celjsko dediščino ni bil niti pripravljen niti sposoben zagotoviti neomajne podpore. To se je zlasti očitno pokazalo v primeru zagrebskega Gradca, ki si ga je Ulrik Celjski protipravno prisvojil tudi po prepričanju Ladislava Posmrtnega, zato je oškodovance pozval, naj mu prijavijo morebitne terjatve iz časa Ulrikove zasedbe. Povračilo prijavljenih zahtevkov za odtujene posesti in škodo se je zavleklo še v leto 1458.¹⁸⁸⁵ Celjski so v mestu zgradili močno utrdbo, ki je Katarina ni predala še vse do začetka septembra 1457. Zato je kralj Ladislav obrambo mestne avtonomije in pravic zaupal slavonskemu banu Janu Vitovcu in mu naročil, naj trdnjavo zavzame tudi s silo, če ne bo šlo drugače, ter jo poruši.¹⁸⁸⁶ Za tako radikalen korak sicer ni bilo potrebe, saj je Katarina pod grožnjo vojaškega posredovanja nazadnje le prepustila sporno postojanko mestnim oblastem.¹⁸⁸⁷

Kljub lastnim interesom in šibkosti vladarske avtoritete je bil Ladislav vendarle zadnji zaveznik obglavljene celjske dinastije, ki bi Ulrikovi vdovi še lahko stopil v bran. Ko je 23. novembra 1457 nenadoma umrl, je Katarina po pisa-

nju celjskega kronista dokončno obupala nad brezizhodnim položajem in si prizadevala izposlovati diplomatski sporazum s Friderikom Habsburškim.¹⁸⁸⁸ Formalizirala sta ga s podpisom dokaj obsežne pogodbe 15. decembra v Gradcu, kamor je Katarina poslala svoja opolnomočenca Andreja Baumkircherja in Friderika Lambergerja. Ovdovela grofica je morala cesarju prepustiti vse posesti, ki jih je še nadzorovala v okviru Svetega rimskega cesarstva. Gradova Žovnek¹⁸⁸⁹ in Planina se mu je obvezala nemudoma izročiti kar osebno, sebi zveste gradiščane oziroma upravitelje Valdenberka (Pusti grad nad Lipnico), Radovljice, Ojstrice, Vrbovca (Altenburg), Forhteneka, Podsrede, Kunšperka, Rogatca, Mehovega, Kostela in drugih posesti pa naj bi pozvala, naj jih predajo vladarju. Dogovor je vključeval obojestransko osvoboditev ujetnikov, ki so jih zajeli Katarinini in Vitovčevi možje oziroma deželnoknežje sile. Glede neurejenih vprašanj dedovanja ali dolgov, ki so denimo bremenila dediščino Forhteneških in Lihtenberških, naj bi cesarju pomagal razsoditi še zbor svétnikov in deželanov. V zameno je Katarina v dosmrtni užitek obdržala Krško z letnimi prihodki 2000 *lb* pfenigov, cesar pa ji je za vse druge terjatve namenil še izplačilo 2000 *fl* ter nadaljnjih 4000 *fl* kot povračilo za izgubljene oziroma odstopljene posesti; slednji znesek naj bi ji prav tako izplačali iz prihodkov gradu Krško.¹⁸⁹⁰

¹⁸⁸⁸ KRONES 1883, str. 145–147.

¹⁸⁸⁹ Po smrti dotedanjega gradiščana oziroma oskrbnika Hansa Snaerja ga je cesar junija 1458 za pet let podelil v oskrbnništvo Hansu Prežinskemu. V nasprotju z napačno interpretacijo v *Regesta imperii* se grad Senegk nanaša na Žovnek, ne pa tedaj že porušeni stolp Šenek. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 127', prim. 92'; BIRK 1853a, št. 255 in 256, oboje 1458 junij 19., Dunaj; DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 25, 1458 junij 19., Dunaj; prim. št. 26, 1458 junij 22., Dunaj; NASCHENWENG 2020, g. Prösing, str. 175.

¹⁸⁹⁰ AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 86'–87'; CKSL, 1457 december 15., Gradec; BIRK 1853b, št. V, 1457 december 15., Gradec.

¹⁸⁸⁵ TKALČIČ 1894, št. 191, 1457 september 1., Dunaj; št. 207, 1458 maj 27., Budim; št. 208, 1458 maj 30., Budim; št. 209, 1458 avgust 21., Budim; št. 210, 1458 september 19., Čazma.

¹⁸⁸⁶ TKALČIČ 1894, št. 189, 1457 september 1., Dunaj; št. 190, 1457 september 1., Dunaj.

¹⁸⁸⁷ TKALČIČ 1894, št. 194, 1457 s. l.

375

◆
142. Pusti grad nad Lipnico
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Tik pred božičem 1457 je Friderik izdal novo, vsebinsko zelo podobno listino, v kateri je podrobneje opredelil vire financiranja Katarinine rente.¹⁸⁹¹ Poleg denarne odškodnine 4000 ogrskih *fl* ji je v dosmrtni užitek še naprej prepuščal grad Krško s pripadajočimi uradi in posestmi ter letne dohodke v višini 2000 *lb* pfenigov. Poleg posesti v Krškem naj bi jo črpala z uradov Kostanjevica, Raka, Žužemberk, Šoštanj in Kacenštajn, prihodkov vicedomskega urada na Kranjskem v višini 113 *lb* pfenigov ter po 100 *lb* pfenigov mitnine v Kostanjevici, sodišča in mitnice v Novem mestu, urada Kočevje ter sodišča in mitnice v Metliki. Vse naštetu naj bi Katarina uživala do konca življenja, nato pa naj bi pripadlo bodisi cesarju Frideriku bodisi njegovim dedičem. Grofica se je morala nadalje zavezati, da gospodstva Krško ne bo izkoriščala za protipravna dejanja proti vladarjevi oblasti in da ga bo prepustila v upravo zapriseženemu deželanu, ki bo grad po njeni smrti brez izgovorov vrnil cesarju.¹⁸⁹²

Pogodba, ki sta jo v Katarininem imenu morda nekoliko lahkomišelnost, pod pritiskom ali gledajoč na lastne koristi sklenila njena odposlanca, najbrž ni povsem ustrezala grofičnim pričakovanjem. Vsaj tako lahko sklepamo iz nedatiranega zaznamka v celjskem oziroma pravzaprav deželnoknežjem kartularju, po katerem naj bi »naša gospa Celjska« prejela

mesto Celje s Starim gradom, urada Laško in Radeče, grad Krško ter Vojnik, Žalec, Mozirje, Šoštanj, Kacenštajn, Vuzenico in Dravograd.¹⁸⁹³ Iz zaznamka ni jasno, ali naj bi tako določala volja pokojnega grofa Ulrika, morda zapisana v neohranjeni oporoki, ali je Katarina sama terjala tak dogovor ali pa ji ga je prvotno morda ponujal celo cesar Friderik. Kakor koli že, proti koncu leta 1457 očitno ni bil več predmet resnih pogajanj, saj je bila ovdovela grofica v trenutnih okoliščinah prisiljena sprejeti veliko manj ugoden sporazum. Marca 1458 ga je pisno potrdila, se odpovedala vsem zahtevkom do preostale dediščine in ukazala svojim gradiščanom, naj prepustijo rodbinske posesti cesarju.¹⁸⁹⁴ V zameno je habsburški vladar maja izdal še nekaj listin, s katerimi je Katarini zagotovil posebno zaslombo na njenih posestih znotraj Svetega rimskega cesarstva in enako naročil tudi upravniku kostanjeviškega urada ter kranjskemu deželnemu vicedomu.¹⁸⁹⁵

Ulrikova vdova se je tako znašla skoraj povsem izrinjena iz prostora habsburških dednih dežel. Pomembnejšo posestno bazo je ohranila zgolj v Slavoniji. Čeprav ji je Zagreb iztrgal Vitovec, je zaenkrat še nadzorovala precej obsežna ozemlja, med drugim Varaždin, Podturen,¹⁸⁹⁶ oba

¹⁸⁹¹ AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 97–98; CHMEL 1859, št. 3571, 1457 december 24., Gradec; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 408, 1457 december 24., Gradec; KEMPER idr. 2014, št. 68, 1457 december 24., Gradec.

¹⁸⁹² Cesar Friderik je za krškega gradiščana že spomladi 1457 postavil Ahaca Ekenštajnskega. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 54'–55'.

¹⁸⁹³ AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 26'.

¹⁸⁹⁴ AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 89–92'; CHMEL 1859, št. 3582, 1458 marec 7., Varaždin; prim. št. 3702, 1459 april 29., Varaždin; CHMEL 1838, št. CXXI, 1458 marec 7., Varaždin.

¹⁸⁹⁵ AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 100–102; BIRK 1853a, št. 245, 1458 maj 9., Dunajsko Novo mesto; št. 248, 1458 maj 15., Dunaj; št. 249, 1458 maj 15., Dunaj; št. 250, 1458 maj 16., Dunaj; prim. CKSL, 1460 januar 15., Dunaj.

¹⁸⁹⁶ ENGEL 1996a, str. 449; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 502–503.

Vojskovanje kot orodje rodbinske politike

401

Grofje Celjski so pomagali krojiti usodo svojega okolja več kot eno stoletje, če k temu prištejemo njihove prednike Žovneške, pa še precej dlje. Na čelu družine se je medtem izmenjala vrsta osebnosti, ki pa so kljub neizogibnim značajskim razlikam vendarle presenetljivo dosledno nadaljevale izročilo predhodnikov in stremele k enotni dolgoročni viziji vzpona v evropsko elito. V tem pogledu je bila zgodovina plemenitih Celjanov ne glede na trenutne zastoje ali krize vse do nenadnega konca nenavadno premočrtna zgodba o uspehu, nazadnje prekinjena ne toliko zaradi lastnih napak kot nesrečnih bioloških danosti in nepredvidljivega razvoja dogodkov. Njihovi dosežki vzbujajo še večje spoštovanje v primerjavi s številnimi sodobniki, v prvi vrsti grofi Goriškimi, ki so po osupljivem zenitu v času Majnharda IV. (II.) in Henrika II. že v drugi četrtini 14. stoletja zdrknili v spiralo nazadovanja, iz katerega se jim nikoli več ni uspelo izviti. Kljub občasnim zdrsom se je plemenitim Celjanom posrečilo izogniti tako črnemu scenariju. Od preboja z lokalnega obrobja še v dobi Žovneških pa do izumrtja rodbine je njihova pot v splošnem sledila zgolj kvišku. Celó kadar so se jim previsoke ambicije maščevale s porazom, so se znali vedno znova postaviti na noge in poiskati nove priložnosti, četudi na drugih frontah.

Po vsem povedanem se vrnimo k vprašanju, zastavljenem v samem izhodišču raziskav – kako so grofje Celjski dojemali oboroženo moč oziroma na kakšne načine so jo izkoriščali kot instrument rodbinske politike? Odgovor nanj ne more biti enoznačen, saj se je vsaka zaporedna generacija spoprijemala z nekoliko drugačnimi izzivi, predvsem pa se je skozi čas izrazilo spreminjal manevrski prostor njihovega delovanja. Celjski skok do zvezd zagotovo ni bil samoumeven. Še proti koncu 13. stoletja si najbrž ne zunanji opazovalci ne svo-

bodni gospodje Žovneški sami ne bi mogli predstavljati, kako strm dvig po družbeni lestvici se obeta njihovim naslednikom. Nedvomno so pri tem marsikaj dolgovali srečnim naključjem, zlasti bogati dediščini Vovbrških in Ortenburških, ki jim je prinesla nove naslove, zemljiške posesti in denarne prihodke. Vendar so k ugodnemu razpletu dogodkov odločilno pripomogli s premišljenim sklepanjem zavezništov in tudi uporabo lastnih vojaških zmogljivosti za doseganje marsikdaj zelo široko razvejenih političnih ciljev.

Takšna rodbinska vizija na poznosrednjeveškem Zahodu seveda ni bila niti neobičajna niti posebej izvirna, saj so se zadnji rodovi Žovneških znašli v enaki zadregi kot številne druge plemiške rodbine primerljivega ranga nekako v srednjem delu hierarhične lestvice evropske aristokracije. Kljub ugledu, ki so ga uživali v domačem okolju, so ostajali ujetniki majhnega posestnega jedra, daleč preskromnega za udejanjanje visokotečih dinastičnih ambicij. Pripadnikom tradicionalne viteške elite je izhod iz takšnega položaja ponujala logična, čeprav nikakor ne lagodna rešitev. Kot bolj ali manj edini zanesljiv, družbenemu stanu primeren vir zaslužka so lahko poskusili unovčiti svoje bojovniške spretnosti, vse bolj iskane v dobi plačane vojaške službe in postopnega razmaha najemništva.

Žovneški so bili zgolj ena v komaj pregledni množici vzhodnoalpskih plemiških družin, ki so se v zgodnjem 14. stoletju odločile za takšno pot, a se najbrž nobeni od njih iz naporene vojaške kariere ni posrečilo iztržiti tako imenitnega izkupička. Meriti ga ne gre samo v denarnem zaslužku – v nasprotju s številnimi drugimi zapravljivejšimi, finančno manj veščimi sodobniki so ga Žovneški znali oplemenititi s spretnimi naložbami in posojili, ki so jim v zastavo prinašala nove zemljiške posesti. A vsaj v enaki meri so vojaško službo

izkoristili kot sredstvo promocije, ustvarjanja novih političnih povezav in širjenja rodbinskega vpliva. Skrivnost žovneškega uspeha lahko pripišemo ravnotežju med drznim političnim oportunizmom, premišljenim izkoriščanjem oborožene moči in občutkom za dobro gospodarjenje – zmagovalni kombinaciji, lastni tudi poznejšim rodovom grofov Celjskih.

Novo strateško vizijo je utemeljil Ulrik II. Žovneški, čeprav so njene sadove poželi šele poznejši rodovi. Z na prvi pogled tvegano podreditvijo Habsburžanom je naslednikom zagotovil nujno potrebno zaslombo, brez katere bi zelo težko preživeli, kaj šele slavili v neizogibnih spopadih z marsikdaj precej močnejšimi lokalnimi tekmeci. Pravilnost takšne usmeritve se je potrdila v času njegovega sina Friderika, zadnjega Žovneškega in prvega grofa Celjskega. Z vovbrško dediščino, pridobitvijo grofovskega naslova in skokovitim povečanjem ozemlja se je rodbini posrečil prvi veliki met, hkrati pa se je izkristaliziral njen odnos do oborožene moči. V dvajsetih letih 14. stoletja Žovneških še po nobenem objektivnem merilu ne bi mogli uvrščati med pomembne vojaške sile, saj bi na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem celo med nižjim plemstvom našli precej rodbin, sposobnih nanovačiti občutno večje kontingente. Kljub precej neobetavnemu izhodišču je Friderik vendarle spretno izkoristil svoje vojaške zmogljivosti. Po eni strani jih je tržil kot vir prihodkov v službi mogočnejših dinastov, od Henrika Koroškega do habsburških vojvod, po drugi strani pa se ni pomišljal vplesti v resne dinastične boje, kadar je njihov izkupiček upravičeval riziko oboroženega spopada. To se je nazorno pokazalo že med fajdo z Aufensteinskimi za vovbrško dediščino ter nato približno dvajset let pozneje v spopadih s Ptujskimi. V obeh primerih se je Friderik postavil po robu močnejšemu nasprotniku, a je njegovo prednost izničil z domiselnim političnim manevriranjem in sklepanjem strateških zavezništov, ki so mu v kritičnih trenutkih zagotovila učinkovito vojaško pomoč.

Treznost, izrazito gospodarno poseganje po vojaški sili kot zgolj enem od orodij plemiškega vzpona se je Frideriku obrestovalo z dotlej neslutnim kopičenjem posesti in kapitala, čeprav tudi na račun komaj vzdržnega zadolževanja. To je bil najbrž eden od pglavitnih razlogov, zakaj je v pridobitniško najemniško službo usmeril svoja sinova, sploh starejšega Ulrika I. V celotni liniji grofov Celjskih bi ga edinega lahko brez pridržka opredelili za pravega poklicnega vojaka. Od skromnih začetkov ga je karierna pot malone arhetipskega kondotjera ponesla od Ogrske in Balkana globoko v srednjo Evropo, s kratkim skokom celo do obal Baltika, čeprav je podobno kot njegovi predniki in nasledniki najstalnejšo, a tudi najdobičkonosnejšo zaposlitev nazadnje našel tako rekoč doma, pri dinastiji Habsburžanov. Manj kot dve desetletji od prvega vojnega pohoda pod praporom ogrskega kralja je Ulrik skupaj z bratom Hermanom že zbral dovolj

sredstev, izkušenj in poklicnega ugleda, da se je svojim delodajalcem lahko ponudil v službo s 100 oklepljenimi konjeniki in 100 strelci. Od mladih dni njunega očeta se je torej skrajni domet rodbinske zasebne armade večkratno povečal, tudi če vzamemo v zakup, da bi grofa Celjska tako velik kontingent težko dlje časa vzdrževala povsem na lastno pobudo, brez zunanjega naročnika oziroma financerja.

Za bleščečo javno podobo uspešnega najemnika se je skrivala manj vabljiva stvarnost krutega poklica. Naj je Ulrikovo službovanje še tako odmevno utrdilo celjski sloves, pravkar uhojene najemniške poti po njegovi prezgodnji smrti ni bil pripravljen nadaljevati nihče od bližnjih sorodnikov. Celjska gospodarska podlaga se je vmes že tako okrepila, da bi jim težko očitati pomanjkanje interesa za kondotjersko kariero. Opustil jo je celo Ulrikov brat ter občasni tovariš v orožju Herman I. in se namesto na bojnem polju odtlej raje preizkušal na diplomatskem parketu, predvsem kot tvorec nenavadno daljnosežne mednarodne politike, usmerjene v povezovanje s strateškimi partnerji v širokem loku od Poljske do Balkana. Od nove usmeritve je vidneje odstopil zgolj leta 1377, a še to s premišljenimi političnimi računi, ko se je kot viteški mentor vojvode Albrehta III. pridružil križarskemu pohodu v Prusijo. Ne Hermana ne njegovih sopotnikov na pot najbrž ni odločilno zvalila iskrena želja po udejanjanju viteških idealov ali boju na življenje in smrt za krščansko vero, pač pa so reprezentančno odpravo izkoristili predvsem kot priložnost za utrjevanje družinskega prestiža in lastnega bojvniškega slovesa, ne da bi se jim bilo ob tem treba izpostavljati zares hudi nevarnosti.

Ulrikov duh potujočega bojvnika si je generacijo pozneje morda najživahneje prizadeval obuditi njegov sin Viljem, a je nesrečno umrl že po prvi resnejši preizkušnji vojskovanja proti Osmanom, še preden bi mu v družinsko zapuščino uspelo vtisniti trajnejši pečat. Njegov zgled vseeno ni ostal povsem neopažen, saj je le nekaj let pozneje zvalil Hermana II. v podobno vojaško avanturo. Kaj natanko je pričakoval od udeležbe na razvpitem križarskem pohodu leta 1396, ne moremo nedvoumno razbrati iz nobenega znanega vira. Po ocenah sodobnikov so se Celjani v tem času že uvrščali med prepoznavnejše regionalne akterje, po oboroženih zmogljivostih približno primerljive z drugimi grofovskimi rodbinami svojega prostora, sploh Ortenburškimi, če že ne precej močnejšimi Krško-Modruškimi. Na vrhuncu križarske vročice se Herman najbrž ni mogel izogniti skušnjavi, da se na čelu celjskega vojaškega stroja priključi cvetu evropskega viteštva in si pridobi zaupanje ogrskega vladarja, kot sta že pred njim storila njegov stric in bratranec. Celjski kontingent pri Nikopolju v nobenem primeru ni mogel presegati več kot nekaj sto bojvnikov – premalo, da bi lahko vidneje vplival na izid spopada. A končni izkupiček mučnega pohoda

◆ 163. Obleganje gradu sredi 15. stoletja: medtem ko si napadalci prizadevajo spodkopati oziroma prebiti obzidje v varstvu zaščitnih zaslonov, jih branilci obmetavajo s kamenjem, priostrenimi tramovi in zažigalnimi sredstvi | © ÖNB, Cod. 3062, fol. 43

je gotovo presegel celo najskrivnejša Hermanova pričakovanja, saj mu je z mešanico osebnega poguma in srečnega naključja pred pogubo uspelo obvarovati samega kralja Sigismunda Luksemburškega, ki ga je v zahvalo namestil za enega najbližjih zaupnikov, vodilnih mož Ogrskega kraljestva in najdejavnejših diplomatov srednjeevropske politike.

Po epohalnem preboju v času Friderika I. je bil to drugi veliki prelom, ki je usmerjal nadaljnjo usodo Celjskih. S pridobitvijo grofije Zagorje, kjer se je izoblikovalo novo središče njihove vojaške moči, se je tudi težišče rodbinske politike oddaljilo proti vzhodu. S tem strateškim premikom se Celjani še zdaleč niso odpovedali dinastičnim težnjam v Svetem rimskem cesarstvu, a vendar ni bilo več mogoče spregledati njihovega vse očitnejšega hlepenja po ozemeljskih pridobitvah v Ogrskem kraljestvu oziroma na Balkanu. Čeprav je Herman II. kraljevo naklonjenost osvojil na bojišču, se je po vrnitvi iz Bolgarije skoraj v celoti posvetil visoki politiki. V tej vlogi ga je kot koristnega partnerja prepoznaval tudi Sigismund

Luksemburški, saj je nanj računal skoraj izključno v vlogi diplomata, ne pa vojskovodje. V poznosrednjeveški stvarnosti sta se obe sferi delovanja neizogibno prepletali, zato se Herman že zaradi poslanstva svojega stanu ni mogel nikoli povsem oddaljiti od meča. Konec poletja 1405 je spremljal Sigismunda na bojnem pohodu v Bosno, čeprav nič ne kaže, da bi mu bilo dano opravljati kako pomembnejšo vojaško funkcijo. Tudi v naslednjih letih, ko ga je ogrski kralj v spopadih z Benetkami večkrat imenoval za formalnega poveljnika ogrskih enot na furlanski fronti, ni niti enkrat osebno vodil vojaških operacij, ki bi se razvile v spopade večje intenzivnosti.

Sigismund Luksemburški Hermana ni dojemal zgolj kot uporabnega podpornika, temveč tudi bližnjega so-mišljenika, zaveznika, celo prijatelja, ki si ga je izbral za tasta, ga nagradil z bogatimi posestmi in najvišjimi častmi. A kakor koli je že cenil grofove diplomatske sposobnosti in se čutil njegovega dolžnika po rešitvi izpred Nikopolja, ne